

ΕΝΟΤΗΤΑ 9 (4 διδακτικές ώρες)

Α' Μέρος

Στην αρχή του μαθήματος κρίνεται σκόπιμο να διηγηθεί ο δάσκαλος στα παιδιά ολόκληρο τον μύθο του Φαέθοντος, σύμφωνα με την εκδοχή που μας δίνει ο Λουκιανός¹. Ακολουθώς εφιστάται η προσοχή των μαθητών στο συγκεκριμένο απόσπασμα του διαλόγου που υπάρχει στο βιβλίο. Οι μαθητές θα πρέπει να κατανοήσουν ότι κύριος υπεύθυνος του επεισοδίου που αναφέρεται στο κείμενο θεωρείται ο Ήλιος και όχι ο Φαέθων. Για τον σκοπό αυτό ο δάσκαλος επισημαίνει αρχικά τους ρηματικούς τύπους πεποίηκας, ἀπολώλεκας, πιστεύσας, ἐκπέπομφας (όλοι αναφέρονται στον Ήλιο).

Ακολουθώς ζητάει από τους μαθητές να βρουν και να αιτιολογήσουν τους χαρακτηρισμούς που αποδίδονται στον Ήλιο (ὦ κάκιστε) και στον Φαέθοντα (μειρακίῳ ἀνόητῳ, πρβ. και την ειρωνική φράση: τοιοῦτον... τὸν καλὸν ἡνίοχον καὶ διφρηλάτην). Πρέπει επίσης να συσχετισθεί η αγανάκτηση του Διός με το μέγεθος της καταστροφής (ἀπωλώλεκας... ἅπαντα, καὶ ὅλως οὐδὲν ὅτι... ξυνέχεεν, οὐδὲ λείψανον... ἐπέμεινεν ἄν), καθώς επίσης και να αναφερθούν συγκεκριμένα παραδείγματα από το κείμενο σχετικά με τις καταστροφές που προκλήθηκαν στη γη από τις αλόγιστες ενέργειες του Φαέθοντος (ὅς τὰ μέν... πῦρ).

Τέλος θα πρέπει να επισημανθεί και η προσπάθεια που κάνει ο Ήλιος για να κατευνάσει την οργή του Διός και παράλληλα να μετριάσει το μέγεθος της δικής του ευθύνης. Ο δάσκαλος θα εξηγήσει στους μαθητές ότι τα επιχειρήματα του Ήλιου είναι συναισθηματικής αλλά και λογικής υφής. Οι μαθητές θα βρουν εν συνεχεία εκείνες τις φράσεις του κειμένου που δείχνουν ότι ο Ήλιος υπήρξε αφενός ευάλωτος στις απαιτήσεις του γιου του (εἰ ἐπείσθην... ἰκετεύοντι) και αφετέρου ανίκανος να προβλέψει την κακή τροπή των πραγμάτων (πόθεν γὰρ... κακόν;).

1. Για το κείμενο του Λουκιανού βλ. την έκδοση του M. D. Macleod, *Luciani Opera IV* (Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis Oxford 1987). Τον μύθο του Φαέθοντος αναφέρει ο Λουκιανός και στο έργο του *Περὶ Ἡλέκτρου ἢ τῶν Κύκνων*. Τον αρχαίο αυτό μύθο έχει ως θέμα και ένα ποίημα του Κ. Π. Καβάφη με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Τὰ δάκρυα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Φαέθοντος» (1897). Βλ. Κ. Π. Καβάφης, *Τὰ Ἀποκηρυγμένα. Ποιήματα καὶ Μεταφράσεις* (φιλολογική επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδη, «Ἰκαρος», Αθήνα 1983) 50-1.

Β' Μέρος

Ορισμένες ασκήσεις που θα μπορούσαν να γίνουν με βάση τον πίνακα του λεξιλογίου είναι οι ακόλουθες:

1. Να συμπληρώσετε τα κενά των προτάσεων με τις κατάλληλες λέξεις από τις παράπλευρες στήλες:

α) Η..... ακολούθησε σιωπηλά τον μεγάλο νεκρό.

πομπή
φάλαγγα
νηροπομπή
προπομπή

β) Ο ανακριτής..... τον κατηγορούμενο σε δίκη.

ανέπεμψε
απέπεμψε
εξέπεμψε
παρέπεμψε

2. Να σχηματίσετε ζεύγη λέξεων συνδυάζοντας κατάλληλα λέξεις από τις δύο στήλες:

επίσημη
πομπώδες
παραπεμπτικό
ραδιοφωνική
ατιμωτική
άδικη
αναπομπή

ύμνων
ύφος
εκπομπή
διαπομπευση
αποπομπή
πομπή

βούλευμα → παραπεμπτικό βούλευμα

Γ' Μέρος

Μετά τη διδασκαλία της γραμματικής με βάση τα συγκεκριμένα παραδείγματα του τρίτου μέρους, σκόπιμο κρίνεται να γράψει ο καθηγητής στον πίνακα μικρές απλές προτάσεις με διάφορους ομαλούς τύπους παρακειμένου και υπερσυντελικού. Με τις προτάσεις αυτές θα ελέγξει κατά πόσο οι μαθητές είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τον παρακειμένο και τον υπερσυντελικό και να βρίσκουν τον αρχικό τύπο του ρήματος από τον οποίο προέρχονται οι χρόνοι αυτοί. Π.χ. Οί τριακόσιοι μάτην πεφυλάχασιν τὴν εἰσβολήν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐλελύκεσαν τὰς σπονδάς. Οἱ λησταὶ κεκρύφασι τὰ χρήματα ἐν τῇ ὕλῃ. Οἱ πολῖται κεκλείκασιν τὰς πύλας. Πεφυτεύκαμεν πολλὰ δένδρα ἐν τῇ ἀγορᾷ. Πρὸς τοῦτον καὶ Πλάτων γέγρα-

φεν ἐπιστολὰς δύο. Ἐγεγράφειν μὲν ἤδη σοι καὶ πρότερον. Καί τινες ἐτόλμων λέγειν ὡς ὁ Ξενοφῶν βουλόμενος τὸ χωρίον οἰκίσαι πέπεικε τὸν μάντιν λέγειν ὡς τὰ ἱερά οὐ γίγνεται ἐπὶ ἐφόδῳ.

Η διδασκαλία πρέπει να περιορισθεί στα δεδομένα του βιβλίου και να μη φορτωθούν οι μαθητές με πληθώρα πληροφοριών που θα εξαντλήσουν το αντικείμενο και τους ίδιους. Οι διάφορες μορφές αναδιπλασιασμού καθώς και οι ιδιαιτερότητες των αφωνόκλητων ρημάτων χρειάζονται απλή επισήμανση και μόνο, για να μπορούν οι μαθητές να αναγνωρίζουν τους τύπους στα κείμενα και να τους κατανοούν.

Ως εργασία για το σπίτι μπορεί να δοθεί η άσκηση του βιβλίου.

Δ' Μέρος

Στο κείμενο του Δ' μέρους έχουμε μια διαφορετική εικόνα του ήλιου. Οι μαθητές, αφού το διαβάσουν και το κατανοήσουν, θα προσπαθήσουν να εντοπίσουν τις διαφορετικές σημασίες που έχει η λέξη ήλιος στο κείμενο αυτό. Θα διαπιστώσουν έτσι ότι ο Ήλιος στο κείμενο του Λουκιανού είναι μια μυθική ανθρωπόμορφη φιγούρα, ενώ μυθοποιημένες εμφανίζονται επίσης και οι διάφορες ιδιότητές του.

Εντελώς διαφορετική είναι η σημασία του ήλιου στους στίχους του Ακαθίστου Ύμνου. Πρόκειται όχι για τον φυσικό αλλά για τον νοητό ήλιο που εκπέμπει το πνευματικό του φως. Ο ήλιος αυτός είναι ο Χριστός και η Θεοτόκος είναι εκείνη που μεσολαβεί, ώστε να τον «δουν» οι άνθρωποι και να τον «γνωρίσουν» (ἄπτουσα, ὁδηγεῖ, φωτίζουσα, καταλάμπουσα, ἀνατέλλεις, ἀναβλύζεις). Μετέχει φυσικά και η ίδια στο φως που γέννησε (φωτοδόχον λαμπάδα, φανείσαν, αὐγῇ, ἀκτίς, βολίς, ἀστραπή). Ο γιος της, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, Θεός ο ίδιος δηλαδή, είναι το Φως και περιγράφεται με ποικίλους τρόπους (ἄυλον φῶς, νοητός ἥλιος, ἄδυτον φέγγος, πολύφωτος φωτισμός, πολύρρυτος ποταμός).

ΕΚΔΟΣΗ:

Τριώδιον, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Εναλλακτικό κείμενο

Ένα άλλο κείμενο που θα μπορούσε να διδαχθεί στο Δ' μέρος (αντί αυτών που υπάρχουν) είναι ένα απόσπασμα από τον Πλατωνικό *Τίμαιο* (4ος αι. π.Χ.), όπου ένας αιγύπτιος ιερέας συζητάει με τον Σόλωνα και

ερμηνεύει με τρόπο ορθολογικό τον μύθο του Φαέθοντος.

Τὸ γὰρ οὖν καὶ ὑμῖν λεγόμενον, ὥς ποτε Φαέθων Ἥλιου παῖς τὸ τοῦ πατρὸς ἄρμα ζεύξας διὰ τὸ μὴ δυνατὸς εἶναι κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὁδὸν ἐλαύνειν τὰ τ' ἐπὶ γῆς συνέκαυσεν καὶ αὐτὸς κεραυνωθείς διεφθάρη, τοῦτο μύθου μὲν σχῆμα ἔχον λέγεται, τὸ δὲ ἀληθές ἐστι τῶν περὶ γῆν κατ' οὐρανὸν ἰόντων παράλλαξις καὶ διὰ μακρῶν χρόνων γιγνομένη τῶν ἐπὶ γῆς πυρὶ πολλῷ φθορά.

Πλάτων, *Τίμαιος* 22 c-d²

Γιατί τα λεγόμενα και στον τόπο σας, ότι μια φορά ο Φαέθων, το παιδί του ήλιου, έξεψε το άρμα του πατέρα του, αλλά μη μπορώντας να το οδηγήσει στον πατρικό δρόμο, έκαψε τα πάντα επί γης και ο ίδιος σκοτώθηκε κεραυνωμένος, λέγονται με τη μορφή μύθου· η αλήθεια όμως είναι ότι στα σώματα που κινούνται στον ουρανό γύρω από τη γη συμβαίνει κατά μεγάλα χρονικά διαστήματα μια παραλλαγή της τροχιάς και τότε από το πολύ πλησίασμα της φωτιάς καταστρέφονται τα επί γης.

(μετάφραση Γ. Σεφέρη)³.

2. Για το πλατωνικό κείμενο βλ. την έκδοση του I. Burnet, *Platonis Opera* IV (Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, Oxford 1902, repr. 1965).

3. Βλ. Γ. Σεφέρης, *Μεταγραφές* (φιλολογική επιμέλεια Γ. Γιατρομανωλάκη, «Λέσχη», Αθήνα 1980) 115.

ΕΝΟΤΗΤΑ 10 (2 διδακτικές ώρες)

(Ανακεφαλαίωση ενοτήτων 2-9)

Α' Μέρος

Οι *Νεκρικοί Διάλογοι* του Λουκιανού παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον για τον μελετητή όχι μόνο αυτής της περιόδου (2ος αι. μ.Χ.) αλλά και κάθε εποχής. Ο συγγραφέας εκφράζοντας την Κοινή Γνώμη καταγράφει ιδέες, αντιλήψεις και συμπεριφορές των συγχρόνων του. Και παρ' όλο που δεν ασχολείται συστηματικά με τη φιλοσοφία, είναι βέβαιο ότι το έργο του είναι βαθύτατα επηρεασμένο από την κυνική λαϊκή φιλοσοφία. Γι' αυτό και κριτικάρει, ειρωνεύεται και χλευάζει τη συμβατική ηθική της εποχής του, ενώ δεν διστάζει να διακωμωδεί και μεγάλες προσωπικότητες του παρελθόντος, όπως τον Σωκράτη, Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Μ. Αλέξανδρο κ.ά.

Ιδιαίτερα, όπως σημειώνει ο Α. Lesky, «Ο Λουκιανός γελά με την ανοησία των ανθρώπινων επιθυμιών. Ο πικρός χλευασμός με τον οποίο τα είδωλα του Κάτω Κόσμου περιγράφουν την τύχη των πλούσιων και των ισχυρών, μας επιτρέπει να νιώσουμε τις φωνές των φτωχών και πιεσμένων που δημιουργούσαν τον πλούτο της εποχής, χωρίς να έχουν μερίδιο σ' αυτόν» (*Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, σελ. 1137).

Β' Μέρος

Πρόσθετες επαναληπτικές ασκήσεις

1. Να δικαιολογήσετε τον τονισμό των παρακάτω λέξεων:
 - ἀνήλικος, ἐπώνυμος, πλῆθος, ἔχω, θεῖος, μητρῶν, κοῖλος, ναῦλα, ἑταῖρος (=σύντροφος), ἀθῶος, κοῦρος, ὠραῖος, ὠραῖων, κληρουῆχος, κληρούχους, πρῶτος, πρώτων, Εὐῆρος, χειλος, οἶκος, τοῖχος, τοίχου, ἀνδρεῖος, θρῆνος, φεῦγε, σῶσον.
 - Κοινή ἡ τύχη καί τὸ μέλλον ἄορατον.
 - Κακοῦ κόρακος κακὸν ὦν.
2. Με τη βοήθεια του κατάλληλου τύπου του εἰμί σχηματίστε προτάσεις, συνδυάζοντας τις λέξεις ή φράσεις που περιέχονται στις παρακάτω στήλες, όπως στο παράδειγμα.

ἅπαντες — ἐσμέν → Κύριε καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου
 κι ἐλπίδες — εἰς τὸ νοουθετεῖν σοφοί
 μέγας μία ψυχὴ ἐν δυσὶ (=σε δύο) σώμασι
 ἐγὼ Ζήνωνος μαθηταὶ καὶ ταῦτα λέγετε;
 φίλος Κύριος ὁ Θεός σου
 ὑμεῖς ἐγρηγορότων ἐνύπνια (=όνειρα ὅσων
 δεν κοιμούνται)

3. Να τοποθετήσετε στον κατάλληλο τύπο τις λέξεις που είναι σε παρένθεση:
- ἐν..... ψυχῆς (βρασμός).
 - τά ἐν μὴ ἐν (οἶκος, δῆμος).
 - σὺν πᾶς καὶ γελᾶ καὶ ὁδύρεται (θεός).
 - ἐξ κατηῆλθε σὺν (οὐρανός, ἄγγελοι).
 - ὁ γεωργὸς τὴν ἐν εὕρισκει (ἔλαφος, ἄμπελος).
 - στ) οἱ ἄνθρωποι ἐν τοὺς θεοὺς θεραπεύουσι (=λατρεύουν) καὶ ἐν..... θύουσιν αὐτοῖς (ναοί, βωμοί, ζῶα).
4. Να συμπληρώσετε τις ακόλουθες προτάσεις με τους σωστούς ρηματικούς τύπους ενεστώτα και μέλλοντα σύμφωνα με το πρώτο παράδειγμα:
- οἱ διδάσκαλοι τοὺς νέους παιδεύουσι // παιδεύουσιν
 - Λακεδαιμόνιοι // τὰς σπονδὰς (λύω)
 - ὁ Κέρβερος // τὰς πύλας τοῦ Ἄδου (φυλάττω)
 - οἱ κακοὶ τὴν πόλιν // (βλάπτω)
 - οἱ κήρυκες Ἀθηναίους // (μεταπείθω)
5. Να συμπληρώσετε τις παρακάτω προτάσεις με αντίστοιχους ρηματικούς τύπους παρατατικού, αορίστου, παρακειμένου και υπερσυντελικού σύμφωνα με το πρώτο παράδειγμα:
- οἱ ναῦται τὰ ἱστία ἔλυον // ἔλυσαν // λελύκασι // ἐλελύκεσαν
 - οἱ Θηβαῖοι τοῖς Λακεδαιμονίοις πρέσβεις..... (πέμπω)
 - ὑμεῖς τοὺς ἐχθροὺς..... (διώκω)
 - τοὺς Αἰγινήτας στρατεύειν οὗτοι..... (πείθω)
6. Να τοποθετήσετε στον κατάλληλο τύπο τις λέξεις που είναι σε παρένθεση.
- Χειρίσσοφος τοὺς... (πελταστής) καὶ τοὺς... (τοξότης) ἔξω τοῦ εὐωνύμου κέρατος ἐτάξατο.
 - Ἐν τοῖς... (ἐσχάτος καιρὸς) Ἀρχῖνος ὑφεῖλε (=αφαίρεσε, απέκοψε) τὰς... (ὑπόλοιπος ἡμέρα) τῆς ἀπογραφῆς.
 - Οἶμαι τοὺς νόμους... (πρᾶος) καὶ... (μέτριος) εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων.

ΕΝΟΤΗΤΑ 11 (3 διδακτικές ώρες)

Α' Μέρος

Η περιγραφή του ανδριάντα του Δία αρχίζει από το κεφάλι και καταλήγει στα υποδήματά του¹. Το άγαλμα αυτό (που είχε εμπνευστεί ο Φειδίας από την ιλιαδική περιγραφή του Δία, Α 528-30), ήταν, όπως διαβάζουμε, κατασκευασμένο από χρυσό και ελεφαντόδοντο (χρυσού πεποιημένος καὶ ἐλέφαντος). Ο θεός κάθεται σε ένα περίτεχνο θρόνο, γυμνός από τη μέση και πάνω. Η γυμνή σάρκα (κορμός, πρόσωπο, πόδια) είναι από ελεφαντόδοντο. Τά γένεια, οι βόστρυχοι, ο μανδύας, τα υποδήματα, από χρυσό. Από ανάλογα υλικά ήταν κατασκευασμένα και τα διάφορα εμβλήματα εξουσίας τού Δία (ο θρόνος, το στεφάνι, το σκήπτρο, ο αετός, το άγαλμα της Νίκης· ἐξ ἐλέφαντος καὶ ταύτην καὶ χρυσού).

Παρατηρούμε πως ό,τι τονίζεται στην περιγραφή του αγάλματος είναι τα στοιχεία εκείνα που φανερώνουν τη δύναμη και το μεγαλείο του θεού. Ο θρόνος, το στεφάνι, το αγαλμάτιο της Νίκης στο δεξί χέρι και το σκήπτρο στο αριστερό. Πάνω στο σκήπτρο κάθεται ο αετός, το ιερό πουλί του Δία. Σύμφωνα με τη μυθική παράδοση, η εμφάνιση του αετού συνδέεται με τη νίκη του θεού εναντίον των Τιτάνων και την κατάκτηση της εξουσίας στον Όλυμπο². Την ώρα δηλαδή που θυσίαζε ο Δίας, λίγο προτού επιτεθεί στους Τιτάνες, εμφανίστηκε ένας αετός. Το γεγονός θεωρήθηκε καλός οiwνός και από τότε ο αετός έγινε το ιερό πτηνό του θεού (Ερατοσθένης, *Ναξιακά* 499 F2)³. Σύμφωνα με τον Αιλιανό (*Περὶ ζώων ιδιότητος* IX. 10), ο αετός του Δία δεν ήταν σαρκοφάγος και γι' αυτό δεν έκανε επιθέσεις σε ζώα και πουλιά.

1. Για το κείμενο βλ. Πausanίας, *Περιήγησις της Ελλάδος* («Loeb Classical Library», Cambridge, Massachusetts - London 1935, repr. 1975).

2. Για τους αγώνες του Δία βλ. R. Graves, *Les Mythes Grecs* (traduit de l' anglais par M. Hafez, «Fayard» 1967) 39 εξ., *Ελληνική Μυθολογία* 2 (Γενική Εποπτεία Ι. Θ. Κακκριδής, «Εκδοτική Αθηνών» 1986) 22 εξ., 73 εξ.

3. Βλ. F. Jacoby, *Die Fragmente der Griechischen Historiker* III. B, Nr. 297-607 (Leiden 1964).

Την επικράτηση του Δία επί των Τιτάνων δηλώνει προφανώς και το άγαλμα της Νίκης που κρατάει ο θεός. Η Νίκη, κόρη της Στύγας, βοήθησε μαζί με άλλες θεότητες τον Δία κατά την Τιτανομαχία⁴. Το άγαλμά της σχετίζεται επίσης και με τους αθλητικούς αγώνες στην Ολυμπία. Η Νίκη, όπως και ο Δίας, φοράει στεφάνι και κρατάει στα χέρια της μια ταινία, με την οποία στεφάνωναν τα κεφάλια των νικητών. Έπαθλο της νίκης ήταν και ο κότινος, το στεφάνι δηλαδή από κλαδιά αγριελιάς.

Τα ζώδια και τα άνθη πάνω στο μιάτιο του Δία φανερώνουν κάποιες κοσμογονικές ιδιότητες του θεού. Η σχέση του Δία με τη δημιουργία του κόσμου είναι θέμα παλαιό και το συναντούμε ήδη στον Φερεκύδη τον Σύρο (6ος αι. π.Χ.). Σε ένα μυθολογικό απόσπασμα από αυτόν τον πρόδρομο των προσωκρατικών φιλοσόφων⁵, ο Ζας (Δίας) προσφέρει στη Χθονίη (Γη) ένα γαμήλιο πέπλο στολισμένο με κεντητές παραστάσεις της Γης και του Ωγρηνού (προφανώς Ωκεανού): *κάπειδ᾽ τρίτῃ ἡμέρῃ γίγνεται τῷ γάμῳ, τότε Ζὰς ποιῇ φᾶρος μέγα τε καὶ καλὸν καὶ ἐν αὐτῷ ποικίλλει Γῆν καὶ Ὠγρηνὸν καὶ τὰ Ὠγρηνοῦ δώματα...* Αυτός ο πέπλος, που είχε υφάνει ο ίδιος ο Δίας, αποτελεί πιθανότατα μια αλληγορία για τη δημιουργία του κόσμου⁶. Με τις κοσμογονικές ιδιότητες του Δία μπορεί να συσχετισθεί και το ορφικό απόσπασμα 21a Kern που παρατίθεται στο βιβλίο του μαθητή.

Β' Μέρος

Με αφορμή το ουσιαστικό *υποδήματα* σχηματίζουμε στο δεύτερο μέρος της ενότητας μια σειρά παράγωγων και σύνθετων λέξεων με άξονα το ρήμα *δέω*. Τα αρχαία σύνθετα ρήματα, που δίνονται στην πρώτη ζώνη του πίνακα, έχουν επιλεγεί έτσι ώστε να γίνει κατανοητή η σημασία των νεοελληνικών παραγώγων που υπάρχουν στη δεύτερη ζώνη.

Εκτός από τις ασκήσεις του βιβλίου, προτείνουμε και ορισμένες άλλες, οι οποίες μπορούν είτε να αξιοποιηθούν μέσα στην τάξη είτε να δοθούν ως εργασία για το σπίτι:

Πώς λέγεται η βιοτεχνία ή η βιομηχανία κατασκευής υποδημάτων; (=υποδηματο-ποιία ή υποδηματο-βιομηχανία)

4. Βλ. *Ελληνική Μυθολογία* 2, ό.π., 25 εξ., 74, 78 εξ.

5. Βλ. H. Diels - W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker* (Berlin 1951) 7 b 2.

6. Βλ. *Ελληνική Μυθολογία*, ό.π., 74, G. S. Kirk - J. E. Raven - M Schofield, *Οί Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι* (μετάφραση Δ. Κούρτοβικ, "Μ.Ι.Ε.Τ.", Αθήνα ²1990) 70-7, 80-3, *An Anthology of Greek Prose* compiled and edited with an introduction by D. A. Russel (Oxford 1991) 1-2.

Πώς λέγεται το εργαστήριο ή το εργοστάσιο όπου κατασκευάζονται τα υποδήματα; (=υποδηματο-ποιείο ή υποδηματ-εργοστάσιο)

Η οικονομική κρίση έπληξε κυρίως τα μαγαζιά με είδη ενδύσεως και **υποδήσεως**. Η μαυρισμένη λέξη σημαίνει α) παπούτσια ή β) παπούτσια, κάλτσες, κορδόνια κ.λπ.;

Πώς λέγεται ο φύλακας των δεσμών;

Τέλος με αφορμή τον οδυσσειακό μύθο της Λευκοθέας (Όδ. ε 346 εξ.), μπορεί να γίνει λόγος για την ετυμολογία της λέξεως *κρήδεμνον*, τό (=κεφαλόδεσμος, γυναικείο κάλυμμα του κεφαλιού που έφθανε μέχρι τους ώμους) < *κάρα*, τό (=κεφάλι) + *δέω*.

Γ' Μέρος

Στο τρίτο μέρος της ενότητας διδάσκουμε τις έννοιες του ονοματικού και ρηματικού συνόλου φροντίζοντας πάντα να συνδέουμε τα αρχαιοελληνικά παραδείγματα με αντίστοιχα νεοελληνικά. Με τον τρόπο αυτό βοηθούμε τα παιδιά να εννοήσουν αυτές τις συγκεκριμένες έννοιες, ενώ ταυτόχρονα έχουμε την ευκαιρία να τονίσουμε ορισμένες αντιστοιχίες στη δομή του αρχαιοελληνικού και νεοελληνικού λόγου.

Σε περίπτωση που διαπιστώσουμε ότι οι μαθητές δυσκολεύονται να κατανοήσουν κάποια από τα συντακτικά φαινόμενα που διδάσκονται, χρησιμοποιούμε περισσότερα παραδείγματα:

- α. **Συμφωνία υποκειμένου και ρήματος:** *ἐγὼ μῶρος οὐκ εἰμι. ὦ Πόσειδον, σὺ αἰεὶ σῶζεις τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς θαλάττης. Ἐγγὺς ἔστιν ὁ λιμὴν. Ὑμεῖς ἐρίζετε.* Πβ. και τα ακόλουθα νεοελληνικά παραδείγματα: *Εγώ δεν είμαι ανόητος. Εσύ δεν κινδυνεύεις. Το ποτάμι πλημμύρισε. Εσείς τότε θα συμφιλιωθείτε;*
- β. **Ρήμα αμετάβατο:** *Ὁ δ' οὖν Ὀδυσσεὺς πῶς διέφυγεν; Ἄνεμος μὲν οὐκ ἦν, γαλήνη δὲ ἦν. Διὰ καρτερίαν (=αντοχή) καὶ ἰσχύϊν κάλαμος καὶ ἐλαία ἤριζον.* Πβ. τα έντομα βομβούσαν.
- γ. **Ρήμα μεταβατικό:** *Οἱ νέοι τῶν ὀρνίθων (=πουλιά) ἤκουον. Λάμων τὸν Διόνυσον ἐστεφάνωσε. Λύκος με ἐδίωκε. Οὗτος θεοῖς ἔθυσσε. Ἐγὼ ὑμῖν φράσω. Ἀνὴρ χῆνα καὶ κύκνον ἔτρεφεν. Δάφνις καὶ Χλόη ἄνθη ταῖς Νύμφαις ἐπέφερον (=πρόσφεραν).* Πβ. Η Άννα μοιάζει της μητέρας. Ο Παύλος αγόρασε σύκα και σταφύλια. Ο Γιάννης έστειλε λουλούδια στη Μαρία.
- δ. **Ρήμα συνδετικό - Συμφωνία υποκειμένου και κατηγορουμένου:** *Ὁ Ὀλυμπος ὅρος ἔστιν. Οἱ τέττιγές (=τα τζίτζικια) εἰσι λαλί-*

στατοι. Ὁ κάματος θησαυρός ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις. Ὁ μύρμηξ τὸ πάλαι (=τον παλιό καιρό) ἄνθρωπος ἦν. Πβ. ο Κιθαιρώνας εἶναι βουνό.

Για να ελεγχθούν οι αποκτημένες γνώσεις προτείνουμε να γίνει στην τάξη η πρώτη άσκηση του βιβλίου. Εάν υπάρξει διαθέσιμος χρόνος και για άλλες ασκήσεις προτείνουμε να γίνει στον πίνακα το κλαδικό διάγραμμα της προτάσεως Ὁ Δάφνις ἐσύριζεν (=ἐπαίξε φλογέρα).

Στον πίνακα επίσης μπορούν να γραφούν και οι προτάσεις: κέρατα ἔλαφος θήλεια οὐκ ἔχει. Οὐκ ἔχει δ' ἡ λέαινα χαίτην ἀλλ' ὁ ἄρρην (=αρσενικός) λέων. Ὁ βίος βραχύς ἐστὶ. Ἡ Σάμος νήσός ἐστι. Αἱ Ἀθηναὶ πόλις εἰσὶν. Στις δύο πρώτες οι μαθητές μπορούν να βρουν και να υπογραμμίσουν τα αντικείμενα και στις τρεις επόμενες τα κατηγορούμενα.

Ὡς εργασία για το σπίτι μπορεί να δοθεῖ η δεύτερη άσκηση του βιβλίου. Σε περίπτωση όμως που η άσκηση γίνει στην τάξη, παραθέτουμε κάποιες επιπλέον προτάσεις τις οποίες μπορεί να χρησιμοποιήσει ο δάσκαλος για να ασκήσει τους μαθητές στις έννοιες του υποκειμένου, του κατηγορουμένου και του αντικειμένου:

1. Ἀλιεύς τις αὐλοὺς εἶχε.
2. Τοῖς μὲν πολεμίοις ἐναντίοι εἰσὶν οἱ θεοί.
3. Λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος.
4. Οὐχ Ἡρακλῆς οὗτός ἐστιν;
5. Κύκνοι εἰρηναῖοι (=ειρηνικοί) εἰσι.
6. Ἀγαμέμνων ἡγεμὼν τοῦ σύμπαντος στρατοῦ ἦν.
7. Οἱ βότρυες ὄμφακές εἰσι.
8. Ὁ ὄνος ἐκ τοῦ κόπου ἐτελεύτησε.
9. Χελιδὼν ἐστὶ φιλάνθρωπος (=φίλη του ανθρώπου).
10. Αἱ Σειρήνες κατάπτεροι ἦσαν.
11. Ἀνθρωπὸς τις εἶχεν ὄνον καὶ ἵππον.
12. Δράκων τις (=ένα φίδι) κατέφαγεν τῆς χελιδόνας τοὺς νεοσσούς.

Δ' Μέρος

Η Κρήτη ως γενέτειρα του Δία αναφέρεται ήδη στη Θεογονία (468-80). Όμως ο Ησίοδος ορίζει ως τόπο απόκρυψης του νεογέννητου θεού το ὄρος Αἰγαῖο (Θεογ. 482-4). Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης (V. 70. 6), όπως άλλωστε και ο Απολλόδωρος, αναφέρει ότι ο Δίας γεννήθηκε στο βουνό Δίκτη της Κρήτης (όπου ἰδρυσε και μια πόλη) αλλά ανατράφηκε σε μια σπηλιά

στο όρος Ίδη (V. 70. 2, 4). Σύμφωνα όμως με τον Στράβωνα ο θεός ανατράφηκε στο Αίγιο (8. 7. 5). Τη μυθολογική παράδοση για την ανατροφή του θεού στο βουνό Ίδη της Κρήτης, δηλ. στον Ψήλορείτη, συναντούμε και στον Καλλίμαχο (Ύμνος I. 50 εξ.), στον Οβίδιο (*Fasti* = *Ημερολόγιο* IV. 207) κ.ά. Αντίθετα σύμφωνα με τον Απολλόδωρο, τον Βιργίλιο (Γεωργικά IV. 152) και άλλους συγγραφείς, ο Δίας ανατράφηκε στη Δίκητη. Η διαφορά της μυθολογικής παράδοσης στο σημείο αυτό φαίνεται, ως ένα βαθμό, και στο κείμενο της *Βιβλιοθήκης* του Απολλοδώρου, όπου, μολονότι κατονομάζεται ως τόπος γέννησης η Δίκητη, η μία από τις τροφούς του θεού ονομάζεται Ίδη. Η άλλη τροφός, η Αδράστεια, αναφέρεται εκτός από τον Απολλόδωρο και από τον Απολλώνιο τον Ρόδιο (Άργον. Γ 132 εξ.) και τον Καλλίμαχο (Ύμν. I. 46).

Ο πατέρας των νυμφών και τροφών τού Δία, ο Μελισσέας, λέγεται ότι ήταν βασιλιάς της Κρήτης. Όμως δεν αποκλείεται το όνομά του να αποτελεί απλώς μια προσπάθεια για εκλογίκευση ενός μύθου σύμφωνα με τον οποίο ο Δίας ανατράφηκε από μέλισσες (Καλλίμαχος Ύμν. I. 48-50, Διόδωρος Σικελιώτης V. 70. 3, 5, Βιργίλιος Γεωργ. IV. 149 εξ.). Αργότερα μάλιστα ο θεός αντάμειψε τις μέλισσες για τις υπηρεσίες τους. Τους χάρισε το χρώμα του χαλκού και τη λάμψη του χρυσού και τις έκανε απρόσβλητες από το δριμύ ψύχος της περιοχής όπου βρισκόταν το Ιδαίο άντρο (Διόδωρος Σικ. V. 70. 5).

Όπως διαβάζουμε στον Απολλόδωρο, οι νύμφες Αδράστεια και Ίδη έτρεφαν τον Δία με το γάλα της Αμάλθειας. Σύμφωνα μάλιστα με τον Καλλίμαχο (Ύμνος I 47-8), η Αμάλθεια ήταν κατσίκα. Αυτή την εκδοχή του Καλλίμαχου, ότι μια κατσίκα θήλασε τον Δία, αναφέρουν επίσης ο Στράβων (8. 7. 5), και ο Διόδωρος ο Σικελιώτης (V. 70. 3, πβ. Οβίδιος *asti* V. 115 εξ.). Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης μας παρέχει την πληροφορία (V. 70. 6) ότι ο Δίας για να τιμήσει την Αμάλθεια ονομάσθηκε αιγίοχος (< *αίγίς* = ασπίδα από δέρμα αίγας). Λέγεται επίσης ότι ένα κέρατο της Αμάλθειας χάρισε ο Δίας στις νύμφες που τον ανέθρεψαν. Το κέρατο αυτό είχε την ιδιότητα να παραμένει πάντοτε γεμάτο με όλα τα αγαθά που οι νύμφες επιθυμούσαν. Έτσι το κέρας της Αμάλθειας, όπως λέγεται, έγινε το σύμβολο της αφθονίας. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή η τροφός Αμάλθεια είχε κρεμάσει το βρεφικό λίκνο του θεού σε ένα δέντρο για να μην μπορεί να το βρει ο Κρόνος ούτε στον ουρανό, ούτε στη γη, ούτε και στη θάλασσα (Υγίνος, *Fab.* 139).

Ο Απολλόδωρος, ο Καλλίμαχος (Ύμν. I. 51-3), ο Στράβων (10. 3. 11), ο Διόδωρος ο Σικελιώτης (V. 70. 2-4), ο Βιργίλιος (Γεωργ. IV. 150 εξ.), ο Οβίδιος (*Fasti* IV. 207 εξ.), ο Υγίνος (*Fab.* 139) κ.ά. αναφέ-

ρουν εκτός από τις νύμφες - τροφούς και τους ιερείς Κουρήτες, τους φύλακες του θείκου θρέφους⁷. Για να μην ακούει (λένε) ο Κρόνος το κλάμα του μικρού Δία και ανακαλύψει τον κρυφώνα του, οι Κουρήτες χτυπούσαν με τα δόρατα τις ασπίδες τους. Η πληροφορία αυτή σχετίζεται πιθανώς με κάποια αποτροπαϊκή συνήθεια σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι προσπαθούσαν να προφυλάξουν τα παιδιά τους από επιθέσεις δαιμόνων με κρότους.

Το τέχνασμα με το οποίο η Ρέα έσωσε τον Δία από τον Κρόνο, αναφέρουν ο Ησίοδος (Θεογ. 48 εξ.), ο Πausanίας (VIII. 36.3, IX. 2. 7, 41. 6, X. 24. 6), ο Οβίδιος (*Fasti* IV. 199-206), ο Υγίνος (*Fab.* 139) κ.ά. Η θεά (λένε) σπαργάνωσε μια πέτρα και την έδωσε στον Κρόνο. Εκείνος την κατάπιε πιστεύοντας ότι πρόκειται για τον γιο του. Την πέτρα αυτή, που αργότερα εξέμεσε ο Κρόνος, την έδειχναν στους Δελφούς ως τον 2ο αι. μ.Χ. Καθημερινά μάλιστα έχυναν λάδι πάνω της και στις εορτές την σκέπαζαν με ακατέργαστο μαλλί (Pausanias X. 24. 6). Στον Pausanias επίσης (VIII. 8. 2) διαβάζουμε ότι η Ρέα είχε σώσει με ανάλογο τρόπο και τον μεγαλύτερο αδελφό του Δία, τον Ποσειδώνα: είπε στον Κρόνο ότι είχε γεννήσει ένα άλογο και έτσι του έδωσε να καταπιεί το πουλαράκι⁸.

Εναλλακτικό κείμενο

ΤΟ ΟΜΦΑΛΕΙΟ ΠΕΔΙΟ

Σύμφωνα με τον Διόδωρο τον Σικελιώτη (1ος αι. π.Χ.) η Ρέα όταν γέννησε τον Δία, τον έκρυψε στο κρητικό όρος Ίδη. Στο παρακάτω απόσπασμα ο συγγραφέας αναφέρει ορισμένα αποδεικτικά στοιχεία για την ανατροφή τού θεού στην Κρήτη.

Σημεῖα δὲ πολλὰ μέχρι τοῦ νῦν διαμένειν τῆς γενέσεως καὶ διατροφῆς τοῦ θεοῦ τούτου κατὰ νῆσον. Φερομένου μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν Κουρήτων

7. Ο Σπράβων (X. 3. 11) δίνει δύο εκδοχές για το όνομα Κουρήτες: ὥσθ' οἱ Κουρήτες ἦτοι διὰ τὸ νέοι καὶ κόροι ὄντες ὑπουργεῖν ἢ διὰ τὸ κουροτροφεῖν (=ανατρέφω αγόρια) τὸν Δία (λέγεται γὰρ ἀμφοτέρως) ταύτης ἡξιώθησαν τῆς προσηγορίας, οἷονεὶ Σάτυροί τινες ὄντες περὶ τὸν Δία.

8. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικές με τη γέννηση του Δία, βλ. Απολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη I* (translated by Sir J. G. Frazer, "Loeb Classical Library", Cambridge, Massachusetts 1921, repr. 1967) 6-9. Από την έκδοση αυτή προέρχεται και το κείμενο του σχολικού βιβλίου. Βλ. επίσης R. Graves, ό.π., 39, *Ελληνική Μυθολογία* 2, ό.π., 22.

αὐτοῦ νηπίου φασὶν ἀποπεσεῖν τὸν ὀμφαλὸν περὶ τὸν ποταμὸν τὸν καλού-
μενον Τρίτωνα, καὶ τὸ χωρίον τε τοῦτο καθιερωθὲν ἀπὸ τοῦ τότε συμβά-
ντος Ὀμφαλὸν προσαγορευθῆναι καὶ τὸ περικείμενον πεδὶον ὁμοίως
Ὀμφάλειον.

Διόδωρος Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη V. 70. 3-4

(“Loeb Classical Library”, London - Cambridge, Massachusetts 1939,
repr. 1970)

σημεῖα δὲ πολλὰ (φασὶν) διαμένειν	(λένε ὅτι) εξακολουθοῦν να
μέχρι τοῦ νῦν	υπάρχουν πολλά σημάδια
τῆς γενέσεως καὶ διατροφῆς	μέχρι σήμερα
γὰρ	για τη γέννηση και ανατροφή
φασὶν ἀποπεσεῖν (ἀποπίπτω) τὸν	δηλαδή, για παράδειγμα
ὀμφαλὸν	λένε ὅτι ἔπεσε (ἀπὸ το νήπιο) ο
τὸ χωρίον τε τοῦτο καθιερωθὲν	ομφάλιος λῶρος
(καθιερώνομαι)	και η περιοχὴ αὐτή, αφοῦ ἐγινε
Ὀμφαλὸν (φασὶν) προσαγορευθῆναι	ιερὴ
(προσαγορεύομαι)	(λένε ὅτι) ονομάστηκε Ομφαλός
καὶ τὸ περικείμενον πεδὶον	και η γύρω πεδιάδα

1. Να αιτιολογήσετε τις ονομασίες του Ομφαλού ποταμού και του Ομφάλειου πεδίου.

ΕΝΟΤΗΤΑ 12 (4 διδακτικές ώρες)

Α' Μέρος

Το κείμενο από την έκδοση Budé.

Κρίνεται σκόπιμη μια σύντομη εισαγωγή από τον καθηγητή σχετικά με το φαινόμενο της αδεξιότητας ή της φανεράς ανικανότητας διαφόρων ατόμων κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους. Στο κείμενο γίνεται λόγος για έναν γιατρό ανίδεο. Ο γιατρός που είναι άσχετος με το λειτούργημα που επιτελεί, περισσότερο ίσως από κάθε άλλον λειτουργό ή επαγγελματία, έχει γίνει στόχος πολλών ποιητών και πεζογράφων.

Ο **Κ. Σκόκος** γράφει για έναν γιατρό θρησκόληπτο.

Πιστεύεις εις ανάστασιν
νεκρών; Αλίμονό σου.
αν σηκωθούν όλοι αυτοί
που πήρες στο λαιμό σου.

Και ο **Μ. Άδλιχος** για την κηδεία κάποιου γιατρού:

Για τον γιατρό που πέθανε
ολίγοι στην κηδεία του·
την έστειλε για υποδοχή
μπροστά την πελατεία του.

Αν σε άλλους επαγγελματικούς τομείς τα σφάλματα μπορούν να διορθωθούν και οι ζημιές να αποκατασταθούν, στην ιατρική κάθε σφάλμα είναι ανεπανόρθωτο. Γι' αυτό ο γιατρός, περισσότερο από κάθε άλλον επαγγελματία, οφείλει να έχει αυτοσυνειδησία και να προσπαθεί πάντοτε να βελτιώνεται και να προσδίδει στον τομέα που έχει κληθεί να υπηρετήσει. Υπάρχουν πάνω στο θέμα αυτό και λαϊκές ιστορίες και μύθοι, από τους οποίους ο καθηγητής θα μπορούσε να εκμεταλλευθεί κάποιον, για να κάνει σαφέστερο το νόημα του εν λόγω μύθου.

Στα ερμηνεύματα του κειμένου να διευκρινισθεί η σημασία του μ ό - λ ι ς =με κόπο, με δυσκολία. Αυτή η σημασία διατηρείται στη νεοελληνική φράση «μόλις και μετά βίας». Κατά κανόνα όμως σήμερα το μ ό - λ ι ς χρησιμοποιείται ως χρονικός σύνδεσμος.

Β' Μέρος

Το ρήμα *βαίνω* που δίδεται στον σημασιολογικό πίνακα είναι μια από τις πολύ παραγωγικές ρίζες της γλώσσας μας και αυτό ο καθηγητής μπορεί να το εκμεταλλευθεί κατάλληλα.

Μετά τη μελέτη των στοιχείων του πίνακα ο διδάσκων μπορεί να κάνει ερωτήσεις ή να δώσει διάφορες εργασίες για δημιουργική χρήση τους. Ενδεικτικά παραθέτουμε ορισμένες εργασίες αυτού του είδους.

- α. Να συμπληρωθούν τα κενά των παρακάτω προτάσεων με την κατάλληλη λέξη από αυτές που περιέχονται στην παρένθεση:
 - Ο πρόεδρος της βουλής κάλεσε τον βουλευτή της αντιπολίτευσης στο (βήμα, βάθρο).
 - Όσα λες..... τα όρια της φαντασίας (εκβαίνουν, υπερβαίνουν, αποβαίνουν).
 - Δεν είναι και τόσο εύκολη η..... του ποταμού αυτού (ανάβαση, διάβαση, κατάβαση).
- β. Να σχηματισθούν προτάσεις που να περιέχουν τα ρήματα: *αναβαθμίζω*, *υποβαθμίζω* ή *ουσιαστικά*, όπως: *βαθμίδα*, *υπέρβαση* κ.λπ.

Γ' Μέρος

Στο Γ' μέρος γίνεται εκτενέστερος λόγος για το απαρέμφατο που ως όρος δεν είναι άγνωστος στους μαθητές (βλ. ενότητα 5). Να επισημάνουμε στους μαθητές ότι το απαρέμφατο διατηρείται στη νέα ελληνική στους συντελικούς χρόνους (παρακ., υπερσ., συντελ. μέλλ.): έχω λύσει, είχα τρέξει, θα έχω γράψει. Κάνουμε επίσης τη διάκριση του ειδικού από το τελικό απαρέμφατο αναφέροντας σχετικά παραδείγματα. Γίνεται στη συνέχεια λόγος για το έναρθρο και άναρθρο απαρέμφατο και τη συντακτική τους λειτουργία. Αναφερόμαστε, τέλος, στην απαραιτητική σύνταξη και διευκρινίζουμε στους μαθητές ότι το υποκείμενο του απαραιτήτου, όταν είναι το ίδιο με το υποκείμενο του ρήματος, από το οποίο εξαρτάται τίθεται σε ονομαστική (ταυτοπροσωπία) και συνήθως παραλείπεται, ενώ όταν δεν είναι το ίδιο, τίθεται σε αιτιατική (ετεροπροσωπία).

Προτεινόμενες ασκήσεις:

1. Να αναγνωρίσουν οι μαθητές τα απαρέμφατα (δηλ. ειδικό - τελικό, υποκείμενο, αντικείμενο) στις ακόλουθες προτάσεις:
 - *Καλλικρατίδας ἔφη διαλλάξειν Ἀθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους.*

- οἱ ἀδύνατοι (=ἀνάπηροι) οὐ δύνανται ἱππεύειν.
- Σωκράτης βούλεται ἀπελθεῖν.
- Οὗτος ἔλεγε ταῦτα ψευδῇ εἶναι.
- Τὸ σιγᾶν κόσμος τῇ γυναικί ἐστι.

2. Να βρουν οι μαθητές σε ποιες από τις παρακάτω φράσεις υπάρχει ταυτοπροσωπία και σε ποιες ετεροπροσωπία:

- α. Βούλομαι ὀλίγω μακρότερα περί τῶν πόλεων εἰπεῖν.
- β. Οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐδενί φασι πολέμιοι ἦκειν.
- γ. Λύσανδρος ἐκέλευσεν αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα ἰέναι.
- δ. Κῦρος ὑπέσχετο δώσειν πέντε μνᾶς.
- ε. Σωκράτης πάντα ἡγείτο θεοὺς εἶδέναι.

Δ' Μέρος

Στη διδασκαλία του Δ' μέρους ελέγχουμε με κατάλληλες ερωτήσεις κατά πόσο οι μαθητές είναι ικανοί να κατανοήσουν με τη βοήθεια των ερμηνευμάτων την ιατρική θεωρία του βασιλιά των Γετών Ζάλμοξη, σύμφωνα με την οποία οι σωματικές αρρώστιες προκαλούνται από αρρώστιες της ψυχής. Επισημαίνουμε στους μαθητές ότι η παλαιά αυτή θεωρία έχει επίκαιρο χαρακτήρα, αφού σήμερα υπάρχει ιδιαίτερος κλάδος της ιατρικής που μελετά την επίδραση που ασκούν οι διάφορες ψυχικές παθήσεις πάνω στο ανθρώπινο σώμα (ψυχοσωματική ιατρική).

Εναλλακτικό κείμενο

ΚΑΚΟΣ ΓΙΑΤΡΟΣ ΚΑΚΟΣ ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΣ

Οἱ πολλοί γε τῶν ἰητρῶν ταυτά μοι δοκέουσι τοῖσι κακοῖσι κυβερνήτησι πάσχειν· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ὅταν ἐν γαλήνῃ κυβερνῶντες ἀμαρτάνωσιν, οὐ καταφανέες εἰσίν· ὅταν δὲ αὐτοὺς κατάσχη χειμῶν τε μέγας καὶ ἄνεμος ἐξώσσης, φανερώς ἤδη πᾶσιν ἀνθρώποισι δι' ἀγνωσίην καὶ ἀμαρτίην δῆλοί εἰσιν ἀπολέσαντες τὴν ναῦν.

Ἱπποκράτης, Περὶ ἀρχαίης ἰητρικῆς, 9

πολλοί γε τῶν ἰητρῶν
ταυτά μοι δοκέουσι...
...πάσχειν
ὅταν ἀμαρτάνωσιν

πολλοί γιατροί μοιάζουν
με τους κακούς
καπεταναίους
ὅταν κάνουν κακούς χειρισμούς

οὐ καταφανέες εἰσὶν
 ὅταν δὲ αὐτοὺς
 κατάσχῃ χειμῶν...
 ...ἐξώστης
 δι' ἀγνωσίην
 καὶ ἁμαρτίην
 πᾶσιν ἀνθρώποισι
 δῆλοί εἰσιν
 ἀπολέσαντες τὴν ναῦν

δεν γίνονται αντιληπτοί
 ὅταν ὅμως ἡ θάλασσα
 αἰετίζει καὶ ὁ ἄνεμος
 φυσάει δυνατὰ
 ἀπὸ ἀπειρία
 καὶ ἀδεξιότητα
 σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους
 εἶναι ὀλοφάνερο
 πὼς αὐτοὶ βούλιαξαν τὸ πλοίο

1. Πὼς δικαιολογείται ὁ παραλληλισμὸς τοῦ κακοῦ γιατροῦ με τὸν κακὸ καπετάνιο;

ΕΝΟΤΗΤΑ 13 (3 διδακτικές ώρες)

Α' Μέρος

Το κείμενο από την έκδοση Loeb.

Κατά τη διδασκαλία του Α' μέρους ενδείκνυται:

1. Να προηγηθεί σύντομη αναφορά στη συγκέντρωση του στρατού και του στόλου των Αχαιών στην Αυλίδα της Βοιωτίας που ήταν χτισμένη σε βραχώδη περιοχή κοντά στον Εύριπο. Εκεί, πριν αναχωρήσει ο στόλος υπό την αρχηγία του Αγαμέμνονα για την Τροία, έγινε η θυσία της κόρης του Αγαμέμνονα, Ιφιγένειας, στην Άρτεμη για να εξευμενιστεί η θεά και να δώσει ούριο άνεμο.
2. Να τονιστεί στους μαθητές ο σημαντικός ρόλος της μαντικής στη θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων. Οι μάντεις εμφανίζονταν ήδη από την εποχή των ομηρικών επών να δέχονται την προφητική δύναμη ως δώρο από τον Απόλλωνα, τον κατεξοχήν θεό της μαντικής.
3. Να κατανοηθεί από τους μαθητές με τη βοήθεια κατάλληλων ερωτήσεων, το περιεχόμενο του κειμένου και κυρίως ο οiwονός, δηλαδή το θεϊκό σημάδι, που έστειλε ο Δίας στους Αχαιούς και η ερμηνεία του από τον μάντη Κάλχαντα.
Ενδεικτικές ερωτήσεις:
α. Ποιον οiwονό έστειλε ο Δίας πριν από την αναχώρηση του στόλου για την Τροία;
β. Πώς ερμήνευσε το θεϊκό αυτό σημάδι ο μάντης Κάλχας;
γ. Ποιο ήταν το νόημα της θυσίας των Αχαιών στον Απόλλωνα;
4. Να επισημανθεί ότι το κείμενο του Απολλοδώρου σχετικά με τον οiwονό του Δία και η μαντεία του Κάλχαντα αποτελεί νοηματική περίληψη των όσων αναφέρει ο Όμηρος στην *Ιλιάδα* (B, 305-329):

Κι εμείς στη νερομάνα ολόγυρα, μπρος στους βωμούς τους άγιους
σφαχτάρια εσφάζαμε αψεγάδιαστα στους αθανάτους κάτω
απ' όμορφο πλατάνι, οπού 'τρεχε νερό κρουσταλλισμένο
Τρανό σημάδι τότε φάνηκε: φίδι φριχτό με ράχη
κοκκινωπή στο φως απ' του Όλυμπου σταλμένο τον αφέντη,
πετάχτη απ' το βωμό και χύθηκε στον πλάτανο ν' ανέβει,
Κι ήταν εκεί μικρά κλωσόπουλα, νεογέννητα σπουργίτια,

στην άκρη ενός κλαριού, και ζάρωναν κρυμμένα μες στα φύλλα,
 οχτώ κι εννιά με τη μητέρα τους που τα 'χε γεννημένα.
 Όμως το φίδι τότε τα 'φαγε, και τσίριζαν εκείνα
 σπαραχτικά· κι η μάνα κλαίγοντας πετούσε ολόγυρά τους·
 κι αυτό λυγάει κι απ' τη φτερούγα της, την άρπαξε, ως θρηνούσε.
 Μα τα σπουργίτια και τη μάνα τους σαν έφαγε το φίδι
 ο θεός που το 'χε στείλει το 'καμε τρανό σημάδι τότε·
 τι ο γιος του Κρόνου του δολόπλοκου το πέτρωσε εκεί πάνω.
 Κι εμείς ασάλευτοι σαστίσαμε να ιδούμε τέτοιο θάμα,
 το άγριο θεριό, που μας ετάραξε την άγια τη θυσία.
 Μα εφτός ο Κάχλας προφητεύοντας το λόγο επήρε κι είπε.
 «Τι τάχα επιάστη, μακρομάλληδες Αργίτες η λαλιά σας;
 Είναι για μας ο Δίας που το 'στειλε τρανό σημάδι ετούτο,
 αργό, αργοτέλεστο, μα αθάνατο θα μείνει το άκουσμά του.
 Ως όλα τα σπουργίτια τα 'φαγε το φίδι και τη μάνα,
 οχτώ κι εννιά με τη μητέρα τους, που τα 'χε γεννημένα,
 όμοια άλλα τόσα χρόνια φεύγοντας κι εμείς θ' αγωνιστούμε,
 μ' απά στα δέκα το πλατύδρομο θα πάρουμε καστρόι τους.
 (Μετάφραση Ν. Καζαντζάκη - Ι. Θ. Κακριδή)

Β' Μέρος

Στη διδασκαλία των «λεξιλογικών - σημασιολογικών» οι μαθητές θα έλθουν σε επαφή με τα ευχρηστότερα παράγωγα και σύνθετα του ρήματος γίγνομαι.

Ενδεικτικές ασκήσεις που μπορούμε να δώσουμε:

1. Να συμπληρώσετε τα κενά στις παρακάτω προτάσεις, επιλέγοντας την κατάλληλη λέξη από την πλαϊνή στήλη:
 - α. Τα λύματα των εργοστασίων περιέχουν ουσίες.
 - β. Το καθημερινό άγχος αποτελεί..... αιτία πολλών ασθενειών.
 - γ. Επήλθε συμφωνία μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων ύστερα από έναν..... διάλογο.
 - δ. Ο γιατρός παρέπεμψε τον ασθενή του σε νοσοκομείο για..... εξετάσεις.
 - ε. Ο Χριστός αποκάλεσε τους γραμματείς και τους Φαρισαίους εχιδνών.
 - στ. Η εξουσιοδότηση χρειάστηκε θεώρηση από την αστυνομία για τη..... της υπογραφής.

γενικές

γόνιμο

γεννήματα

γνησιότητα

ρυπογόνους

γενεσιουργό

2. Να συνδέσετε με γραμμές τις παρακάτω λέξεις φτιάχνοντας σημασιολογικά ζεύγη:

A	B
γενέτειρα	γενιά
γενέσιο	κληρονομικός
γόνος	πατρίδα
γονικός	γέννηση

Γ' Μέρος

Επιδιώξή μας εδώ θα είναι να καταστούν ικανοί οι μαθητές να αναγνωρίζουν τα τριτόκλιτα ονόματα μέσα στα κείμενα. Έτσι θα επιμείνουμε μόνο στις καταλήξεις τους χωρίς αναλυτική δικαιολόγηση των μορφολογικών σχηματισμών. Σκόπιμο κρίνεται επίσης να επισημάνουμε ότι στη νέα ελληνική το κλιτικό σύστημα της Γ' κλίσης στον ενικό εγκαταλείφθηκε και τα ονόματα μετέπεσαν από την αιτιατική του ενικού στην Α' κλίση, ενώ στον πληθυντικό παρέμειναν αμετάβλητα ο πατέρας - οι πατέρες, ο κόρακας - οι κόρακες κ.λπ.

Ενδεικτική άσκηση:

Να συνδυάσετε τις λέξεις της Α στήλης με τις κατάλληλες λέξεις της Β με βάση τις λέξεις της Α στήλης.

A	B
πεποικιλμένοι	άνδριάς
ποιητού	τένων (=ισχυρό νεύρο, πλέγμα νεύρων)
μυθικῶ	ἱμάς
αὐχένιον	δράκων
λιθίνους	Ἀνακρέων
φοβερέ	γίγας → μυθικῶ γίγαντι

Δ' Μέρος

Κατά τη διδασκαλία του Δ' μέρους που αναφέρεται στην κατασκευή του δούρειου ίππου διευκρινίζουμε στους μαθητές ότι το επίθετο δούρειος σημαίνει ξύλινος και παράγεται από το ουσιαστικό δόρυ που αρχικά σήμαινε ξύλο. Ακολουθώντας ελέγχουμε κατά πόσο οι μαθητές κατανόησαν το κείμενο του Απολλοδώρου υποβάλλοντας σχετικές ερωτήσεις, όπως:

α. Τι ακριβώς ήταν ο δούρειος ίππος και ποιο σκοπό εξυπηρετούσε η κατασκευή του;

- β. Γιατί ο Οδυσσέας φρόντισε να κρυφτούν στην κοιλιά του δούρειου ίππου διαλεχτοί για την ανδρεία τους Αχαιοί;
 γ. Πού απέβλεπε το σχέδιο του Οδυσσέα να επιβιβάστούν οι υπόλοιποι Αχαιοί στα πλοία, αφού πρώτα κάψουν τις σκηνές τους;

Εναλλακτικό κείμενο

Η ΔΟΞΑ ΤΟΥ ΑΓΑΜΕΜΝΟΝΑ

Στο παρακάτω απόσπασμα από τον Παναθηναϊκό του Ισοκράτη εξάιρεται ο ηγετικός ρόλος και το συμφιλιωτικό πνεύμα του βασιλιά των Μυκηνών Αγαμέμνονα.

Μόνος Ἀγαμέμνων ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ἡξιώθη στρατηγός. Ταύτην δὲ λαβὼν τὴν δύναμιν καὶ εἰς ὁμόνοιαν τοὺς Ἕλληνας καταστήσας τὰ μὲν περιττὰ τῶν ἔργων καὶ τερατώδη καὶ μηδὲν ὠφελοῦντα τοὺς ἄλλους ὑπερεῖδεν, στρατόπεδον δὲ συστήσας ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἤγαγεν. Τούτου δὲ κάλλιον στρατήγημα καὶ τοῖς Ἕλλησιν ὠφελιμώτερον οὐδεὶς φανήσεται πράξας οὔτε τῶν κατ' ἐκείνο τὸν χρόνον εὐδοκιμησάντων οὔτε τῶν ὕστερον ἐπιγενομένων.

Ἰσοκράτης, Παναθηναϊκός, 76-8

ὑπερεῖδε
 στρατόπεδον συστήσας
 στρατήγημα
 τῶν εὐδοκιμησάντων
 τῶν ὕστερον ἐπιγενομένων

αδιαφόρησε
 αφού συγκέντρωσε στρατό
 εκστρατεία
 από εκείνους που δοξάστηκαν
 από τους μεταγενέστερους

ΕΝΟΤΗΤΑ 14 (3 διδακτικές ώρες)

Α' Μέρος

Τοῦτο ἀκούσας ὁ Ἡρακλῆς εἰς Τίρυνθα ἦλθε, ...ἐτέλει¹. Η φράση αναφέρεται σε ένα χρησμό της Πυθίας σύμφωνα με τον οποίο ο Ηρακλής θα γινόταν αθάνατος αν υπηρετούσε για δώδεκα χρόνια τον Ευρυσθέα και εκτελούσε τους άθλους που θα του επέβαλλε (Απολλοδ. Βιβλιοθήκη II. iv. 12, Διοδ. Σικ. IV. 6-7). Ο Ηρακλής εξετέλεσε τους άθλους με επιτυχία και απέκτησε φήμη και δόξα. Ορισμένοι μάλιστα πιστεύουν ότι το όνομα του ήρωα συνδέεται ετυμολογικά με τη δόξα που απέκτησε: Ἡρακλῆς < ἦρα = υπηρεσία + (τὸ) κλέος = δόξα. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή, ο ήρωας ονομαζόταν αρχικά Αλκείδης ή Αλκαίος, από τον παππού τον Αλκαίο, πατέρα του Αμφιτρύωνα. Οι Αργεῖοι όμως, όταν έμαθαν ότι είχε πνίξει ως βρέφος τα δύο φίδια που έστειλε εναντίον του η Ήρα, τον αποκάλεσαν Ηρακλή επειδή δοξάστηκε εξαιτίας της Ήρας: Ἡρακλῆς < Ήρα + κλέος (Απολλοδ. Βιβλιοθήκη II. iv. 12, Διοδ. Σικ. IV. 10. 1).

Μετά από αυτή τη σύντομη εισαγωγή, κατευθύνουμε τους μαθητές στην ανάγνωση και κατανόηση του άθλου της Νεμέας. Υποβάλλουμε κατάλληλες ερωτήσεις και φροντίζουμε ώστε οι απαντήσεις των παιδιών να βασίζονται κάθε φορά σε συγκεκριμένες λέξεις του κειμένου. Εδώ δίνουμε ορισμένα παραδείγματα ερωτήσεων και απαντήσεων:

Με ποιο τρόπο προσπάθησε αρχικά ο Ηρακλής να εξοντώσει το λιοντάρι; – ἐτόξευσε τὸ πρῶτον

Γιατί δεν μπόρεσε ο Ηρακλής να σκοτώσει το λιοντάρι με τα βέλη του; - ἄτρωτον ὄντα. Το λιοντάρι ήταν απρόσβλητο από ξύλο, πέτρα, σίδηρο και χαλκό (βλ. π.χ. στα “παράλληλα κείμενα” το απόσπασμα IV. 11.3 από τον Διόδωρο τον Σικελιώτη).

Με ποιο όπλο κυνήγησε τελικά το λιοντάρι; - ἀνατεινόμενος τὸ ρόπαλον ἐδίωκε

Πού κατέφυγε το κυνηγημένο λιοντάρι; - συμφυγόντος δὲ εἰς ἀμφίστομον σπήλαιον αὐτοῦ

1. Για το κείμενο βλ. Ἀπολλόδωρος, Βιβλιοθήκη I (translated by Sir J. G. Frazer, “Loeb Classical Library”, London - Cambridge, Massachusetts 1921, repr. 1967).

Πώς ο Ηρακλής παγίδευσε το λιοντάρι στη σπηλιά; - τὴν ἑτέραν ἔνω-
κοδόμησεν εἰσοδόν. Ο Ηρακλής ἐφράξε τὴν εἰσοδὸν με πέτρες.

Πώς μπήκε ο ἴδιος στη σπηλιά και ἐπιτέθηκε στο θηρίο; - διὰ δὲ τῆς
ἑτέρας ἐπεισῆλθε τῷ θηρίῳ

Με ποιο τρόπο ο ἥρωας κατάφερε να ἐξοντώσει τελικά το λιοντάρι; -
περιθείς τὴν χεῖρα τῷ τραχήλῳ κατέσχευεν ἄγχων ἕως ἔπνιξε

Σε ἀνάμνηση τῆς νίκης του ο Ηρακλής ὅρισε να γίνονται τα Νέμεα,
δηλαδή ἀθλητικοὶ ἀγῶνες στη Νεμέα με ἐπαθλο στεφάνια ἀπὸ ἀγριο-
σέλινα (για τὴ σχέση τοῦ Ηρακλή με τοὺς ολυμπιακοὺς ἀγῶνες πθ.
και το κείμενο ἀπὸ το Α' μέρος τῆς 18ης ἐνότητος). Τέλος μπορούμε
να υπενθυμίσουμε στοὺς μαθητὲς και τὸν διάλογο οδοιπόρου και λιο-
νταριῦ ἀπὸ τὸν αἰσώπειο μῦθο που βρίσκεται στὴν 5ῃ ἐνότητα (Δ'
Μέρος).

Β' Μέρος

Εκτός ἀπὸ τὶς πληροφορίες που παρέχονται στο βιβλίο του μαθητῆ,
μπορούμε, ἀνάλογα με τὸν χρόνο που ἔχουμε στὴ διάθεσή μας ἀλλὰ και
τὸ ἐπίπεδο τῆς τάξεως, να κάνουμε λόγο για τὴν ετυμολογία και τὴ ση-
μασία λέξεων ὅπως χειρο-δικία = ἡ ἐκδίκηση που παίρνει κάποιος με τὰ
ἴδια του τὰ χέρια, αὐτοδικία· χειρο-πέδη < χειρο+πέδη = δεσμός· χειρο-
πιαστός = αὐτὸς τὸν ὁποῖο μπορεί να πιάσει κανεὶς με τὰ χέρια του, ὀλο-
φάνερος· ο/ῃ χειρουργός ἢ χειρουργός < χειρ(ο) + ἔργον, δυσ-χεραίνω
(<δυσχερής) = δυσκολεύω· ἐγ-χείρημα (< ἐγχειρέω -ῶ = ἐπιχειρῶ) =
ὅ,τι ἐπιχειρεῖ κανεὶς να πράξει, τολμηρὴ και δύσκολη ἐπιχείρηση· ἐγ-χεί-
ρηση (<ἐγχειρέω -ῶ) = χειρουργικὴ ἐπέμβαση· ἐγ-χείριση < ἐγχειρίζω =
δίνω στα χέρια κάποιου, π.χ. «του ἐνεχείρισε ἐμπιστευτικὴ ἐπιστολή».

Μπορούμε ἐπίσης να ζητήσουμε ἀπὸ τοὺς μαθητὲς να ἔρουν παράγω-
γα ουσιαστικά ἀπὸ τὶς λέξεις χειρίζομαι, χειρο-κροτῶ, ἐπι-χειρῶ.

Γ' Μέρος

Κατὰ τὴ διδασκαλία του τρίτου μέρους ἐπιδιώκουμε να ἐξοικειωθοῦν οἱ
μαθητὲς με τὴ μορφολογία τῆς μετοχῆς τῶν βαρύτονων ρημάτων στὴν
ἐνεργητικὴ φωνή (σχηματισμός και κλίση). Ἀπὸ τὶς λειτουργίες τῆς με-
τοχῆς φροντίζουμε να γίνῃ κατανοητὴ κυρίως ἡ ἐνάρθρη ἐπιθετικὴ και ἡ
ἐπιρρηματικὴ μετοχή. Σχετικὰ με τὴν κατηγορηματικὴ θα γίνῃ ἀπλῶς
μια πρώτη νύξη για τὴ χρῆση τῆς ὡς κατηγορουμένου, ἀφοῦ οἱ μαθητὲς,
σύμφωνα με τὰ ὅσα ἔχουν ὡς τώρα διδαχθεῖ, γνωρίζουν μόνο τὸ κατηγο-

ρούμενο με τη μορφή του επιθέτου και του ουσιαστικού. Οι λειτουργίες εξάλλου της μετοχής θα διδαχθούν αναλυτικότερα και σε άλλη τάξη.

Το πρόσθετο γραμματικό υλικό που ακολουθεί μπορεί να το εκμεταλλευθεί ο δάσκαλος για την κατασκευή ασκήσεων είτε αναγνώρισης είτε συμπλήρωσης κενών:

1. Ὀλίγοι ὄντες ἐνίκησαν.
2. Ἦλθε ἔχων ναῦς (=πλοία) ὀλίγας.
3. Ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον ἀπῆλθε λυπούμενος.
4. Ὁ σῶζων τὴν πατρίδα μεγάλην τιμὴν ἔχει.
5. Ἀλέξανδρος ἀπέστειλεν Ἀμύνταν τοὺς ἐχθροὺς διώξοντα.
6. Ἐγὼ τὸ πρᾶγμ' εἰμὶ τοῦτο δεδρακώς (=που ἔχω κάνει / ο δράστης).
7. Ἐλάχιστοι οἱ τὰ ἀρίστα γινώσκοντες.
8. Ταῦτα ἀκούσας ὁ λύκος ἐπορεύετο λέγων· «Ἐν ταύτῃ τῇ ἐπαύλει ἄλλα μὲν λέγουσιν, ἄλλα δὲ πράττουσιν».
9. Οἱ ἱππεύοντες ἐν ἀσφαλείᾳ στρατεύονται.
10. Ἡ ὁδὸς ἣ ἄγουσα πρὸς ἀρετὴν μακρὰ ἐστὶ.
11. Ὁρμήσας δράκων τοὺς ἐν τῇ νεοττιᾷ κατηνάλωσεν στρουθοὺς ὀκτὼ σὺν τῇ μητρὶ ἐνάτῃ.
12. Παρεσκευάζοντο (=έκαναν προετοιμασίες) ὡς πολεμήσαντες.

Δ' Μέρος

Στο τέταρτο μέρος της ενότητας διαβάζουμε μια νεανική περιπέτεια του Ηρακλή στον Κιθαιρώνα². Ο ήρωας ανέλαβε να εξοντώσει το λιοντάρι που αποτελούσε συνεχή κίνδυνο για τα κοπάδια του πατέρα του, του Αμφιτρώνα, αλλά και του βασιλιά των Θεσπιών. Η λεοντή με την οποία εμφανίζεται συνήθως ο Ηρακλής σε διάφορες λογοτεχνικές πηγές και αγγειογραφικές παραστάσεις, προέρχεται από το δέρμα αυτού του λιονταριού. Σύμφωνα όμως με μία άλλη εκδοχή (Διόδ. Σικ. IV. 11), η λεοντή ήταν η δορά του λιονταριού της Νεμέας. Επειδή σύμφωνα με την παράδοση το λιοντάρι ήταν άτρωτο από σίδηρο, πέτρα και ξύλο, ο Ηρακλής το έγδαρε χρησιμοποιώντας τα νύχια του ίδιου του ζώου. Επειδή και η λεοντή ήταν άτρωτη, ο ήρωας τη φορούσε για να τον προστατεύει από τους κινδύνους³.

2. Για το κείμενο βλ. Ἀπολλόδορος, *Βιβλιοθήκη* I, ό.π.

3. Για βιβλιογραφία και περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον άθλο της Νεμέας, βλ. Apollodorus *The Library* I, ό.π., 184-6, *Ελληνική Μυθολογία* 4 (Γενική Εποπτεία I. Θ. Κακριδής, “Εκδοτική Αθηνών” 1986) 31-36.

Εξάλλου η λεοντή μαζί με το τόξο και το ρόπαλο είναι τα κύρια γνωρίσματα του Ηρακλή ακόμη και στον Κάτω Κόσμο. Βλ. σχετικά τον ενδέκατο νεκρικό διάλογο του Λουκιανού (Διογένους καὶ Ἡρακλέους) που παρατίθεται στη 10η ενότητα (Α' Μέρος).

Εναλλακτικό κείμενο

ΤΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ ΤΗΣ ΝΕΜΕΑΣ

Στο παρακάτω απόσπασμα θα διαβάσουμε μία παραλλαγή του ηρώκλειου άθλου της Νεμέας που αφηγείται στη Βιβλιοθήκη του ο Διόδωρος ο Σικελιώτης (1ος αι. π.Χ.).

Καὶ πρῶτον μὲν ἔλαβεν ἄθλον ἀποκτεῖναι τὸν ἐν Νεμέᾳ λέοντα. Οὗτος δὲ μεγέθει μὲν ὑπερφυῆς ἦν, ἄτρωτος δὲ ὢν σιδήρῳ καὶ χαλκῷ καὶ λίθῳ τῆς κατὰ χεῖρα βιαζομένης προσεδεῖτο ἀνάγκης. Διέτριβε δὲ μάλιστα μεταξύ Μυκηνηῶν καὶ Νεμέας περὶ ὅρος τὸ καλούμενον ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος Τρητόν· εἶχε γὰρ περὶ τὴν ρίζαν διώρυχα διηνεκῇ, καθ' ἣν εἰώθει φωλεύειν τὸ θηρίον. Ὁ δ' Ἡρακλῆς καταντήσας ἐπὶ τὸν τόπον προσέβαλεν αὐτῷ, καὶ τοῦ θηρίου συμφυγόντος εἰς τὴν διώρυχα συνακολουθῶν αὐτῷ καὶ τὸ ἕτερον τῶν στομίων ἐμφράξας συνεπλάκη, καὶ τὸν αὐχένα σφίγξας τοῖς βραχίουσιν ἀπέπνιξε. Τὴν δὲ δορὰν αὐτοῦ περιθέμενος, καὶ διὰ τὸ μέγεθος ἅπαν τὸ ἴδιον σῶμα περιλαβών, εἶχε σκεπαστήριον τῶν μετὰ ταῦτα κινδύνων.

Διόδωρος Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη IV. 11. 3-4

(“Loeb Classical Library”, London - Cambridge, Massachusetts 1939, repr. 1970)

πρῶτον μὲν ἔλαβεν ἄθλον ἀποκτεῖναι	ο πρώτος άθλος που ανέλαβε
οὗτος δὲ μεγέθει μὲν ὑπερφυῆς ἦν	ήταν να σκοτώσει
τῆς κατὰ χεῖρα βιαζομένης προσεδεῖτο	αυτό (το λιοντάρι) ήταν
(προσδέομαι) ἀνάγκης	τεραστίου μεγέθους
διέτριβε δὲ μάλιστα	για να πιαστεί χρειζόταν η
ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος	δύναμη των ανθρώπινων χειρῶν
περὶ ὅρος... Τρητόν (< τρητός, ή, όν =	περνούσε τον περισσότερο καιρό
διάτρητος, διατρυπημένος)	από ένα τυχαίο γεγονός, από
περὶ τὴν ρίζαν	μια ιδιομορφία
	στο βουνό... Τρυπητή
	στις υπώρειές του

διώρυχα διηνεκῇ

καθ' ἣν εἰώθει φωλεύειν
καταντήσας (καταντάω) ἐπὶ τὸν τόπον
προσέβαλεν (προσβάλλω) αὐτῷ
περιθέμενος (περιτίθημι)
διὰ τὸ μέγεθος
περιλαβὼν (περιλαμβάνω)
εἶχε σκεπαστήριον

μια σήραγγα που έφτανε από
τη μια μεριά (του βουνού)
ως την άλλη
στην οποία συνήθιζε να ζει
(αφού) ήρθε στην περιοχή
επιτέθηκε σε αυτό (το λιοντάρι)
(αφού) τυλίχτηκε
χάρη στο μέγεθός της
(αφού) κάλυψε
την είχε για προστασία

1. Να συγκρίνετε τον άθλο της Νεμέας με βάση τα κείμενα του Απολλόδωρου και του Διόδωρου του Σικελιώτη και να βρείτε ομοιότητες και διαφορές.

ΕΝΟΤΗΤΑ 15 (3 διδακτικές ώρες)

Α' Μέρος

Θα προηγηθεί συντομότερη αναφορά στους ελληνοπερσικούς πολέμους (Μαραθώνας - Θερμοπύλες και Σαλαμίνα - Μυκάλη) με κάποια ιδιαίτερη προσοχή στη μάχη των Θερμοπυλών, την οποία ήδη οι μαθητές γνωρίζουν από το μάθημα της Ιστορίας.

Στο συγκεκριμένο κείμενο από τον Αρριανό, που ως υστερότερο είναι μια αναφορά στο παρελθόν, η απάντηση του Δημάρατου, στην ερώτηση του Ξέρξη αν θα αντισταθούν οι Έλληνες, είναι λακωνική και σαφέστατη, χωρίζεται δε σε δύο μέρη αντίστοιχα με τις δύο ερωτήσεις που συνοδεύουν το κείμενο.

Έτσι, οι φράσεις «ἀσχοῦσι τὴν ἀρετὴν» - «τὴν δὲ δουλείαν ἀποτρέπονται» είναι σχεδόν ταυτόσημες, αφού δηλώνουν, θετικά και αρνητικά, το ίδιο πράγμα. Το «ἀσχοῦσι τὴν ἀρετὴν» σημαίνει ότι η άσκηση της ανδρείας (αυτό σημαίνει εδώ, κυρίως, η λέξη: αρετή) είναι για όλους γενικά τους Έλληνες (με εκείνον τον ενεστώτα: «ἀσχοῦσι») ένα διαρκές ἐνέργημα, ένα μόνιμο χαρακτηριστικό γνώρισμα της όλης ψυχρόσύνθεσής τους. Εξάλλου εκείνο το «τὴν δὲ δουλείαν ἀποτρέπονται» δηλώνει, αρνητικά όπως τονίσαμε, το ίδιο πράγμα, δηλαδή ότι οι Έλληνες δεν ἀνέχονται, ἀπορρίπτουν με ἀποτροπιασμό την κατάσταση της δουλείας, θέλουν να ζουν σε κατάσταση ελευθερίας· γιατί η ελευθερία είναι μια βασική, ίσως η πρώτη, ιδιότητα του ελληνικού ήθους.

Αν εξετάσουμε τώρα προσεκτικότερα τη σύνδεση των δύο φράσεων, θα διαπιστώσουμε ότι η δεύτερη φράση «ἀποτρέπονται τὴν δουλείαν» λειτουργεί ως αιτιολογική της πρώτης: ασκούν την ανδρεία, επειδή δεν ἀνέχονται τη δουλεία. Αυτή η δεύτερη, η αιτιολογική φράση, είναι και ο κύριος φορέας του όλου νοήματος με την υποδηλούμενη θετική έκφρασή του: οι Έλληνες είναι ανδρείοι, επειδή θέλουν να είναι ελεύθεροι.

Στη δεύτερη ερώτηση ζητείται η διαφορά των Λακεδαιμονίων από τους άλλους Έλληνες ως προς την άσκηση της ανδρείας. Η απάντηση έχει και εδώ δύο σκέλη όπως και προηγουμένως: οι Λακεδαιμόνιοι, ακόμη και στην (απίθανη) περίπτωση που θα μείνουν τελείως μόνοι, θα αντισταθούν για να υπερασπισθούν την πατρίδα και να αποφύγουν την σκλαβιά· και αυτό γιατί σ' αυτούς, επιπλέον, η ελευθερία δεν είναι μόνον απο-

τέλεσμα επιλογής και έμφυτο χαρακτηριστικό, όπως στους άλλους Έλληνες, αλλά είναι κάτι που έχει θεσπιστεί και με νόμο απαράβατο, να μένουν κατά τη μάχη στη θέση τους και να νικούν ή να πεθαίνουν. Δηλαδή, εκείνο που για τους άλλους Έλληνες είναι αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής, αυτό για τους Λακεδαιμόνιους είναι επιπλέον και ηθική επιταγή προερχόμενη από νόμο που έχει θεσπίσει η πολιτεία.

Στο όλο κείμενο, γενικά, κυριαρχεί ένας διπολισμός: ελευθερία - δουλεία, που είναι και τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα των δύο κόσμων που εδώ αντιμάχονται, του ελληνικού και του βαρβαρικού αντίστοιχα.

Β' Μέρος

Εκτός από όσα ζητούνται στο εγχειρίδιο, ο διδάσκων μπορεί να δώσει και άλλες ασκήσεις, ανάλογα με το επίπεδο των μαθητών, όπως π.χ.

- να κάνουν οι μαθητές προτάσεις με τις λέξεις: ο αποδέκτης, ενδέχεται.
- να βρουν τη σωστή σημασία της λέξης: ανάδοχος μέσα από παραδείγματα που θα τους δοθούν: «ο ανάδοχος της κόρης μου είναι ένας φίλος μου δικηγόρος» ή «ο ανάδοχος της κατασκευής αυτού του μοντέρνου κτηρίου κήρυξε πτώχευση»

Γ' Μέρος

Εδώ θα επισημάνουμε μόνο τις διαφορές καταλήξεων μεταξύ α.ε. και ν.ε. (ιδιαίτερα στο 6' εν. πρόσωπο). Ενδείκνυται να κλιθεί προφορικά από μαθητές η οριστική ενεστ. και μέλλ. μέσ. φ. ενός ή δύο ρημάτων (π.χ. λύομαι, βλέπτομαι) και ο μέλλοντας του εἰμί. Θα υπενθυμίσουμε απλά στους μαθητές τα σχετικά με τον μέλλοντα των αφωνόληκτων ρημάτων. Για τις ασκήσεις θα γίνει χρήση του πίνακα 9δ.

Στην άσκηση - κείμενο για τον μέλλοντα οριστ. μέσ. φωνής (Καί σπεύσουσι...) και παρά το ότι πρόκειται για άσκηση γραμματικής, μπορούμε να οδηγήσουμε με κατάλληλες ερωτήσεις τους μαθητές ν' αντιληφθούν ότι εδώ προβάλλει ένα όραμα ειρήνης. Π.χ.

1. Τι δηλώνεται με τις αντικαταστάσεις: τὰς ρομφαίας... εἰς ἄροτρα καὶ τὰ δόρατα... εἰς ὀρέπανα; [όχι πολεμικά αλλά ειρηνικά έργα].
2. Ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της ειρήνης; [ανάπαυση, γαλήνη και έλλειψη φόβου].

Συμπληρωματική άσκηση:

Στο κείμενο που ακολουθεί να υπογραμμισθούν και αναγνωρισθούν οι

ρηματικοί τύποι ενεστώτα και μέλλοντα μέσης φωνής καθώς και του μέλλοντα του ρ. εἰμί.

Καλλίστη μὲν οὖν δοκεῖ πολιτεία εἶναι ἡ Λακεδαιμονίων· ἐκεῖ δὲ τὸν βουλευσόμενον τῶν ἐφόρων (εκείνον από τους εφόρους που θα σκεφθεί) ἀντὶ τοῦ πείθεσθαι τοῖς πλείοσι (στους περισσότερους), μέμφεσθαί τε τοὺς ἄρχοντας καὶ ἐναντιοῦσθαι τοῖς πραττομένοις (σε ὅσα πράττουν), οὐκ οἶσθε αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐφόρων καὶ ὑπὸ ἀπάσης τῆς ἄλλης πόλεως νομίζεσθαι ἄξιον ἔσεσθαι τῆς μεγίστης τιμωρίας; Καὶ ὑμεῖς οὖν, εἰ σώφρονες ἔσεσθε, οὐ τούτου ἀλλ' ὑμῶν αὐτῶν φείσεσθε (δεν θα λογαριάσετε αυτόν, αλλά τους εαυτούς σας).

(Ξενοφώντος Ἑλληνικά)

Δ' Μέρος

Στην πρώτη ερώτηση η απάντηση δίνεται μέσα από το κείμενο, εφόσον οι μαθητές είναι πλέον σε θέση να το κατανοήσουν: «καταλείπειν τὴν πόλιν... καὶ παρὰ σου» και «αντιστῆναι... ἐν πάσῃ τῇ γῇ», όπου διαγράφεται το μέλλον των κατοίκων της πόλης και στις δύο περιπτώσεις. Το μέλλον αυτό εξαρτάται από τη στάση του Παλαιολόγου, που, κατά τον Μωάμεθ τίθεται ενώπιον των ευθυνών του κατά τη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή. Αντίθετα, στην απάντηση του αυτοκράτορα εκείνο «...Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι... ἐν ταύτῃ», υπάρχει η αίσθηση της διαχρονικής διάστασης της αγάπης για την ελευθερία. Γι' αυτό και κανείς τωρινός, θα πει ο Κωνσταντίνος, δεν έχει το δικαίωμα, ούτε αυτός ο ίδιος ακόμη, να παραδώσει μια πόλη με τέτοιο παρελθόν, μια πόλη που υπήρξε το κέντρο και η καρδιά της βυζαντινής αυτοκρατορίας· οι προϋπάρχαντες, οι δοξασμένοι νεκροί και όλο το μεγαλείο του παρελθόντος δεν είναι δυνατόν να επιτρέψουν κάτι τέτοιο.

Εναλλακτικό κείμενο

ΠΕΡΗΦΑΝΗ ΑΡΝΗΣΗ

Ἕλληνες μισθοφόροι, οι Μύριοι, ακολούθησαν τον Κύρο στην εκστρατεία εναντίον του αδελφού του, βασιλιά των Περσών. Μετά τη μάχη στα Κούναξα το 401 π.Χ. και τον θάνατο του Κύρου, ο απεσταλμένος του βασιλιά Ἑλλήνας Φαλίνος τους ζητεί να παραδώσουν τα όπλα. Στο κείμενό μας του απαντά πρώτος ένας από τους Ἕλληνες, ο Θεόπομπος ο Αθηναίος.

Μετά τοῦτον Θεόπομπος Ἀθηναῖος εἶπεν· ὦ Φαλῖνε, ὡς σὺ ὀρᾷς, ἡμῖν οὐδὲν ἔστιν ἀγαθὸν ἄλλο εἰμὴ ὅπλα καὶ ἀρετή. Ὅπλα μὲν οὖν ἔχοντες οἴομεθα ἂν καὶ τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, παραδόντες δ' ἂν ταῦτα καὶ τῶν σωμάτων στερηθῇναι. Μὴ οὖν οἶου τὰ μόνα ἀγαθὰ ἡμῖν ὄντα ὑμῖν παραδῶσιν. ἀλλὰ σὺν τούτοις καὶ περὶ τῶν ὑμετέρων ἀγαθῶν μαχόμεθα...

Ξενοφών, Κύρου Ἀνάβασις, βιβλ. 6', α12 καὶ 16-17

ἀρετή	ανδρεία
οἴομεθα (οἴομαι καὶ οἶμαι)	νομίζουμε
ἂν χρῆσθαι (χρήρομαι -ῶμαι)	ὅτι μπορούμε νὰ χρησιμοποιήσουμε
καὶ τῶν σωμάτων ἂν στερηθῇναι	ὅτι μπορεῖ νὰ χάσουμε καὶ τὴ ζωὴ μας
μὴ οἶου (οἴομαι)	νὰ μὴ νομίζεις, νὰ μὴν πιστεύεις
μαχόμεθα (μάχομαι)	θα πολεμήσουμε

1. Με ποιο λογικὸ ἐπιχείρημα ὁ Θεόπομπος (μᾶλλον ὁ ἴδιος ὁ Ξενοφών) ἀπορρίπτει τὴν παράδοση τῶν ὅπλων;
2. Πόυ διακρίνετε μιαν υπεροψία στα λόγια του;

ΕΝΟΤΗΤΑ 16 (3 διδακτικές ώρες)

Α' Μέρος

Ο ήρωας του μύθου (βλ. *Aesopica*, (Ben Edwin Perry ed., Arno Pres, New York (1980) 95, p. 358) αποφασίζει να στείλει τη δύστροπη σύζυγό του πίσω στο πατρικό της, για να διαπιστώσει αν και εκεί παρουσιάζει την ίδια κακή συμπεριφορά όπως στο δικό του σπιτικό. Βρίσκει, λοιπόν, κάποια πιστευτή πρόφαση και την στέλνει. Όταν εκείνη επιστρέφει, προσπαθεί να εκμαιεύσει τις πληροφορίες που χρειάζεται:

- πώς την αντιμετώπισαν οι δικοί της και πώς οι βοσκοί (που έλειπαν όλη την ημέρα)
- πώς είναι, συνεπώς, δυνατόν να την αντιμετωπίσουν όσοι βρίσκονταν δίπλα της συνεχώς
- Τέλος, οι μαθητές επισημαίνουν
- ποιο είναι το επιμύθιο, και από τι είδους στοιχεία μπορεί κανείς να συναγάγει συμπεράσματα για τον χαρακτήρα ενός ανθρώπου.

Β' Μέρος

Κατά τη διδασκαλία του σημασιολογικού πίνακα του ρήματος *ελαύνω* χρειάζεται να κατανοήσουν οι μαθητές τις δύο διαφορετικές χρήσεις της έννοιας:

1. εκ-διώκω, απομακρύνω (απελαύνω, απέλαση, κ.τ.ό.)
2. προχωρώ, κινώ (επελαύνω, ελατήριο, ιππήλατος, αρματηλάτης, κωπηλατώ, κ.τ.ό.)

Συμπληρωματική άσκηση:

Να συμπληρώσετε τις παρακάτω προτάσεις με τις σωστές λέξεις από τον πίνακα:

1. Ο Μέγας Αλέξανδρος υπήρξε μεγάλος
2. Ήταν άτυχος χθες στον αγώνα Του έσπασε το κουπί.
3. Το ήταν φονικό όπλο κατά τον Μεσαίωνα.
4. Τα παλιά χρόνια τα χωράφια τα όργωναν οι
5. Οι δυσκολίες της ζωής τον χαρακτήρα του ανθρώπου.

Γ' Μέρος

Εδώ στόχος είναι να μάθουν οι μαθητές να αναγνωρίζουν τους τύπους παρατατικού και αορίστου μ.φ., διότι διαφέρουν σημαντικά από τους νεοελληνικούς. Χρειάζεται να κατανοήσουν και να αναγνωρίσουν αυτούς τους τύπους και όταν έχουν συμβεί οι μεταβολές των ουρανικών, χειλικών και οδοντικών.

Αυτές τις μεταβολές καλό είναι να τις μάθουν. Οι ασκήσεις θα απαντηθούν με τη βοήθεια του πίνακα.

Εναλλακτική άσκηση:

Στις επόμενες προτάσεις να αναγνωρίσετε τους ρηματικούς τύπους οριστικής του παρατατικού και αορίστου μ.φ. και να βρείτε σε ποια ρήματα ανήκουν:

- α. Οἱ τοῦ Ἡρακλέους ἔκγονοι (= απόγονοι) ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τρεῖς τοῦ Διὸς βωμοὺς ἰδρύσαντο (= ἔχτισαν) καὶ ἐν αὐτοῖς ἐθύσαντο (= θυσίασαν).
- β. Μαρδόνιος Εὐρέξην παρεκελεύσατο (= συμβούλεψε) μεγάλην στρατιάν ἰδρύσασθαι (= να φτιάξει) καὶ ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας στρατεύσασθαι.
- γ. Ἀγησίλαος ἐβουλεύετο (= σκεφτόταν) πρὸ τοῦ ἔργου, βουλευσάμενος δὲ (= όταν όμως αποφάσιζε) ἔπραττε τοῦτο ταχέως.

Δ' Μέρος

Το χωρίο από τις *Παροιμίες*¹ περιγράφει τον άκρως αντίθετο τύπο γυναίκας από εκείνον του αιτωπικού μύθου. Με αφορμή το αρχικό ερώτημα ξετυλίγονται μπροστά μας τα προτερήματα και οι ικανότητες της αξίας γυναίκας:

- ποια είναι η αξία της
- τι προσφέρει στον άνδρα της
- ποιες ικανότητες και δεξιότητες διαθέτει
- πώς συμβάλλει στην ευημερία του σπιτικού της
- πόσο εργατική και προκομμένη είναι
- πόσο προνοητική και έξυπνη είναι

Όλα αυτά, και άλλα που ακολουθούν στο κείμενο των *Παροιμιών*, συνθέτουν την εικόνα της τέλειας γυναίκας, κατά την αντίληψη της εποχής και του πολιτισμού που παρήγαγε αυτό το έργο τουλάχιστον.

1. Βλ. *Septuaginta* (Alfred Rahlfs ed., Deutsche Bibelgesellschaft Stuttgart 1979²), v. II, p. 236-7.

ΕΝΟΤΗΤΑ 17 (4 διδακτικές ώρες)

Α' Μέρος

Το περιεχόμενο της διδασκαλίας του Αποστόλου Παύλου προς τους Αθηναίους είναι σαφώς προσαρμοσμένο στο επίπεδο, τον πολιτισμό και τις απαιτήσεις του ακροατηρίου του. Εκείνοι που ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για το κήρυγμά του ήταν οι Στωϊκοί και οι Επικουρείοι φιλόσοφοι, όπως αναφέρει το κείμενο των Πράξεων. Επίσης σημειώνεται ότι «παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ θεωροῦντι κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν» (στ. 16). Γι' αυτόν τον λόγο άξονας της διδασχής του είναι η παντοδυναμία του Θεού, που δημιουργήσε τον κόσμο και τον άνθρωπο και έθεσε τους νόμους της λειτουργίας του και της ζωής. Αυτός ο ένας και αληθινός Θεός δεν έχει όρια χώρου και χρόνου. Περιέχει τον άνθρωπο, γι' αυτό είναι τόσο κοντά του, που μπορεί να Τον αναζητήσει, να Τον βρει και να Τον ψηλαφήσει με τον νου του.

ΕΚΔΟΣΗ: *Ἡ Καινὴ Διαθήκη*, Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΠΛΑΙΣΙΟ: Γαλ., γ', 28.

Β' Μέρος

Ο πίνακας περιέχει ή ζητάει λέξεις κάπως απαιτητικές από το πεδίο της ρίζας άφ-. Καλό θα είναι να σχολιασθεί η σειρά: εφ-άπτομαι/επ-αφή ως προς την εναλλαγή των π/φ (Πρβλ. σχετικό παράδειγμα: θάπτω/θάβω - ταφή, τάφος).

Μή μου άπτου:

Η φράση σημαίνει τον μηγιάγγιχτο, ιδιότροπο, ακατάδεχτο κ.τ.ό.

Προέρχεται από το *Κατά Ιωάννην* κ', 17, όπου έχει την κυριολεκτική του σημασία: μη μ' αγγίζεις.

Άλλες ενδεικτικές ασκήσεις:

1. Να συμπληρώσετε τις προτάσεις επιλέγοντας την κατάλληλη λέξη από τις στήλες.

α. Ο Έλληνας υπουργός ήρθε σε..... με τους ομολόγους του των χωρών-μελών της ΕΟΚ.

έξαψη
επαφή
συνάφεια
πρόσαψη

β. Λόγω ελλιπών αποδεικτικών στοιχείων η αστυνομία δεν μπόρεσε να..... συγκεκριμένη κατηγορία στον ύποπτο.

εξάψει
συνάψει
προσάψει
ανάψει

2. Να συνδυάσετε τις λέξεις της α' στήλης με τις αντίστοιχές τους της β' στήλης και να τις βάλετε στο σωστό γένος, πτώση και αριθμό με βάση τη β' στήλη:

αναμμένος	κύκλοι		
εξημμένος	παράδειγμα		
εφαπτόμενος	καντήλι	→	αναμμένο καντήλι
συναφής	έγγραφα		
απτός	πνεύματα		
συνημμένος	ειδικότητες		

3. Να επιλέξετε από τις στήλες τη σημασία των υπογραμμισμένων λέξεων στις προτάσεις:

α. Όλα τα δικαιολογητικά θα τα βρείτε συνημμένα στην αίτηση που υπέβαλα

κολλημένα
συναρτημένα
συναρμολογημένα
προσαρτημένα

β. Δυστυχώς εύκολα ο κόσμος προσάπτει κατηγορίες, κι ας μην έχει αποδείξεις.

συνδέει
επιρρίπτει
ενώνει
προσαρμόζει

Γ' Μέρος

Η διδασκαλία του Παρακειμένου και Υπερσυντέλικου Μ.Φ., καθώς και η συμπλήρωση της άσκησης καλό είναι να γίνουν με τους πίνακες 9δ' και 9ε'. Είναι αναγκαίο να μάθουν τα παιδιά τις μεταβολές που συμβαίνουν κατά τον σχηματισμό των αφωνόκληκτων ρημάτων.

Συμπληρωματική άσκηση.

Να αναγνωρίσετε τους τύπους Οριστικής Παρακ. και Υπερσ. Μ.Φ. στις παρακάτω προτάσεις και να βρείτε τα ρήματα στα οποία ανήκουν:

α. Ἡ φθορά ἐξωστράχισται, ὁ δεσμός ὁ χρόνιος διαλέλνται.

β. Αἱ θύραι κεκλεισμέναι ἦσαν.

γ. Λέλνται ἄχραντος ναός.

δ. Πέπννται τόλμα μαθητῶν.

Δ' Μέρος

Ο Κολώτης, εναντίον του οποίου ἔγραψε ο Πλούταρχος το εριστικό σύγγραμμά του, ἦταν Επικούρειος, ἓνας ἀπό τους διαδόχους του Επικούρου. Ασκούσε πολεμική εναντίον του Πλάτωνα και γι' αὐτό του ἀντιτάχθηκε ο πλατωνιστής Πλούταρχος, υπερασπιζόμενος τη διδασκαλία του Πλάτωνα γιὰ το θεῖο και την οργάνωση της πολιτείας.

Η γλώσσα του κειμένου, ενταγμένη στην παράδοση της ελληνιστικής εποχής, ακολουθεῖ με μετριοπάθεια τον αττικισμό της περιέχοντας ταυτόχρονα και στοιχεία της Κοινής.

Αὐτό που ενδιαφέρει να τονισθεῖ στους μαθητές εἶναι οι πεποιοθήσεις γιὰ το θεῖο, την πίστη σ' αὐτό και τη σημασία του στη ζωή του ἀνθρώπου και της κοινωνίας μέσα ἀπό δύο κείμενα σχεδόν σύγχρονα ἀλλά με διαφορετική προέλευση. Χριστιανικό το ἓνα, ειδωλολατρικό το ἄλλο. Κοινό τους σημεῖο ἡ πίστη στην ὑπαρξή του Θεοῦ, ἡ ἐπικοινωνία μαζί Του και ἡ βεβαιότητα ὅτι περιέχει και στηρίζει τη ζωή του καθενός και της κοινωνίας.

ΕΚΔΟΣΗ: Plutarchi, *Moralia*, ἔκδ. Γ. Ν. Βερναρδάκη, Bibliotheca Teubneriana, Leipzig 1888-96.

ΕΝΟΤΗΤΑ 18 (2 διδακτικές ώρες)

(Ανακεφαλαίωση ενοτήτων 11-17)

Α' Μέρος

Κατά τη διδασκαλία του Α' μέρους ενδείκνυται:

1. Να επισημανθούν συνοπτικά στους μαθητές τα πολλά καί καλά έργα του Ηρακλή:
 - οι δώδεκα άθλοι του. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο Ηρακλής ενσαρκώνει την τρομερή και αδιάκοπη προσπάθεια του ανθρώπου, για να δαμαστεί η φύση και να τεθεί στην υπηρεσία του ανθρώπινου γένους·
 - η συμμετοχή του σε διάφορες εκστρατείες (Τρωική, Αργοναυτική)¹.
 - η νικηφόρα πάλη του με τον θάνατο, αποτέλεσμα της οποίας υπήρξε η επαναφορά στη ζωή της Άλκηστης (πβ.: πρόσθετο διδ. υλικό, κείμεν. 1)·
 - η συμμετοχή του στη Γιγαντομαχία, χωρίς την οποία η νίκη των Ολύμπιων θεών πιθανότατα δεν θα είχε επιτευχθεί².
2. Να υπογραμμιστεί η συμβολή των Ολυμπιακών Αγώνων στη σφυρηλάτηση πανελλήνιου πνεύματος, και ειδικότερα ο ρόλος τους, αρκετές φορές, στην άρση των διαφορών μεταξύ των ελληνικών πόλεων, που είχε ως αποτέλεσμα την επίτευξη ή τη διατήρηση της ειρήνης στην Ελλάδα.
3. Να εξηγηθεί στους μαθητές η φράση τούς τυράννους έπαυσε και τούς ύβριζοντας έκώλυσεν.
 - Ο Ηρακλής στις διάφορες εκστρατείες του συγκρούστηκε με «τυράννους» πόλεων ή με άλλους ισχυρούς, που εξουσίαζαν με αδικίες και βία ή συμπεριφέρονταν με εγκληματικό τρόπο. Π.χ. με τον βασιλιά της Οιχαλίας Εύρυτο και τους γιους του, με τον βασιλιά της Ήλιδας Αυγεία και τους γιους του, με τους γιους του Ιπποκόωντα στη Λακωνική, με τους κακοποιούς Κέρκωπες, με τον λήσταρχο Συλέα, με τον Κένταυρο Νέσσο κ.ά.
4. Να τονιστεί στους μαθητές ότι στην Ολυμπία δεν διεξάγονταν μόνο αθλητικοί αγώνες αλλά και «αγώνες πνεύματος» (μουσικοί, ποιητικοί κ.λπ.). Μερικοί επίσης έκαναν στην Ολυμπία επίδειξη δύναμης

και πλούτου (ιδίως μέσω των αρματοδρομιών)³.

Το κείμενο από έκδ. Οξφόρδης.

Β' Μέρος

Στην άσκηση 2 οι τρεις τρόποι, με τους οποίους διαβάζεται η διαθήκη, είναι οι εξής:

- α. Καταλείπω τὰ ἐμὰ πάντα Λέοντι.
- β. Καταλείπω τὰ ἐμ' ἅπαντα Λέοντι.
- γ. Καταλείπω τὰ ἐμὰ Πανταλέοντι.

Πρόσθετες επαναληπτικές ασκήσεις

1. Να υπογραμμίσετε τα αντικείμενα στις παρακάτω προτάσεις:
 - α. Ἀθροκόμας ὑστέρησε τῆς μάχης ἡμέραις πέντε.
 - β. Οἱ συνόντες Σωκράτει (=αυτοὶ που συναναστρέφονταν τον Σωκράτη) ἐνδιέτριβον τῇ φιλοσοφίᾳ.
 - γ. Κομίζει γλαῦκα εἰς Ἀθήνας.
 - δ. Λυκοῦργον θαυμάζω καὶ σοφὸν ἡγοῦμαι.
2. Να συμπληρώσετε τα κενά των προτάσεων που ακολουθούν, τοποθετώντας στον κατάλληλο τύπο τα ρήματα που βρίσκονται σε παρένθεση.
 - α. Ἔλπιζε... (πράττω, απαρ. μέλλ.) καλῶς, εἰ τὸν θεὸν σέβει.
 - β. Ἡῤυχοντο πάντες Κῦρον... (εὐτυχῶ, απαρ. αορ.)
 - γ. Ἡ πόλις ὑπὸ στάσεων... (ταράττομαι, παρακ.)
 - δ. Οὐδὲν ὑπ' αὐτοῦ... (γράφομαι, υπερσ.)
 - ε. Ἦκουε Κῦρον... (εἰμί, μτχ. ενεστ.) ἐν Κιλικίᾳ.
 - στ. Δίκαια... (ὄρω, μετχ. αορ.) συμμάχους ἔξεις θεοῦς.
3. Να κάνετε συντακτική αναγνώριση των μετοχῶν που περιέχονται στις επόμενες προτάσεις:
 - α) τὸν βουλούμενον εὐδαίμονα εἶναι σωφροσύνην ἀσκητέον (= πρέπει ν' ασκεῖ).

1. Η μυθολογία παραδίδει πολλές ακόμη εκστρατείες του Ηρακλή· κατά: της Οιχαλίας, της Ηλίδος, της Πύλου, της Λακεδαιμόνος, των Δρυόπων κ.α.

2. Π6. Απολλοδ. Βιβλιοθήκη, Α. VI.

3. Π6. με πόση υπερηφάνεια προβάλλει ο Αλκιβιάδης (Θουκ. VI, 16) τη νίκη του στις αρματοδρομίες των Ολυμπιακών Αγώνων του 416 π.Χ. και ιδίως πόσο τονίζει τη μεγαλοπρεπή του συμμετοχή στους αγώνες εκείνους με εφτά άρματα.

- β) εἰς Μέγαρα ἦλθον Ἐπαμεινώνδαν ὑποδεξόμενοι.
 γ) ὁρῶσι Κῦρον ἀσπαζόμενον τὸν πάππον.
 δ) ἤκουσα δέ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ φίλων διαλεγόμενου (=να συζητά).
 ε) πάντα τὰ δεινότατα παθόντες ὑβρίζόμενοι (=εξευτελιζόμενοι, με προσβολές) ἀποθανούμεθα (=θα πεθάνουμε).
 στ) ἐνόμιζον ῥαδίως (=εύκολα) αἰρήσεν (= ὅτι θα κυριεύσουν) τείχι-
 σμα ταχέως εἰργασμένον (=που εἶχε φτιαχτεί γρήγορα).
 ζ) πορευόμενοι δὲ πρὸς Κόρινθον ἐγγὺς τοῦ Ἰσθμοῦ ἐστρατοπεδεύσαντο.
 η) γηράσκω δ' αἶ πολλὰ διδασκόμενος.
 θ) στρατιῶταί τινες ἐτελεύτησαν εὐθύς, γευσάμενοι τοῦ μέλιτος ἐκείνου.

4. Να διατυπωθούν οι επόμενες προτάσεις με όλους τους τύπους τους στον πληθυντικό.

- α) οὗτος ἔπεμπεν ἱππέα τῷ βασιλεῖ.
 β) ἡ πόλις αὕτη ἐνδοξος ἦν.
 γ) ἕξις ἐστὶ δευτέρα φύσις.
 δ) καλὸν τέκνον χάρμα (= ευφροσύνη) τοκέως (= γονιού) ἐστί.
 ε) ὃς πίστιν ἔχει ἀμάχητον (= ακατανίκητη) δύναμιν ἔχει.

5. Να βρείτε σε ποια από τα παρακάτω παραδείγματα υπάρχει ταυτο-προσωπία και σε ποια ετεροπροσωπία:

- α) οἱ Αἰγινῆται λέγουσιν οὐκ εἶναι αὐτόνομοι.
 β) Ἀναξαγόρας ἔφη τὸν ἥλιον λίθον εἶναι.
 γ) Σωκράτης ἔλεγεν οὐκ εἶναι διδάσκαλος.
 δ) ὤμοσαν (= ορκίστηκαν) μὴ προδώσιν ἀλλήλους.
 ε) Πρωταγόρας ἔλεγεν ἄνθρωπον πάντων χρημάτων (= πραγμά-
 των) μέτρον εἶναι.
 στ) Βίας ἔφη κρατίστην (= η καλύτερη) εἶναι δημοκρατίαν, ἐν ᾗ (=
 αυτή στην οποία) πάντες ὡς τύραννον φοβοῦνται τὸν νόμον.

6. Προσπαθήστε να λύσετε το ακόλουθο αριθμητικό αίνιγμα:

«Αἱ τρεῖς Χάριτες μῆλων καλὰ θοὺς ἔφερον· ἐν δὲ ἐκάστῳ ἴσον ἦν πλῆθος. Αἱ ἐννέα Μοῦσαι αὐταῖς ἐνέτυχον (= συνάντησαν) καὶ μῆλα αὐτάς ἤτουν (= ζήτησαν ἀπ' αὐτές μῆλα)· αἱ δὲ ἔδοσαν ἴσον ἐκάστη πλῆθος, εἶχον δὲ ἴσα ἐννέα καὶ τρεῖς».

Εἰπέ πόσον ἔδοσαν καὶ ὅπως ἴσα πᾶσαι εἶχον.

Αρχαίο αριθμητικό αίνιγμα (Διασκευή)

Απάντηση:

- Αρχικά υπήρχαν 12 μήλα στο καλάθι καθεμιάς από τις τρεις Χάριτες.
- Έδωσε καθεμιά τους από 1 μήλο σε καθεμιά από τις εννιά Μούσες.
- Έμειναν τελικά 3 μήλα σε κάθε καλάθι των τριών Χαρίτων και των εννιά Μουσών.

7. Να μεταφράσετε την ακόλουθη περίεργη απάντηση και να αναλύσετε την απαρεμφρατική σύνταξη που περιέχει:

οὐκ ᾔτησά σε (=δεν σου ζήτησα) ἃ ἔχεις, ἀλλ' ἃ μὴ ἔχεις· ἐπεὶ δὲ οὐ βούλει (=δεν θέλεις) ἃ μὴ ἔχεις ἕτερον ἔχειν, ἔχε ἃ μὴ ἔχεις!

Ἀλκίφρονος Ἐπιστολαί, I. 16

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ - ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣσελ. 5

Α΄ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

1. Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του μαθήματος της Αρχαίας
Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείαςσελ. 7
2. Οι γενικοί σκοποί του μαθήματοςσελ. 7
3. Οι ειδικοί σκοποί της διδασκαλίας της Αρχαίας
Ελληνικής Γλώσσας στο Γυμνάσιοσελ. 9
4. Περιεχόμενο- Διδακτέα ύλησελ. 10
5. Οργάνωση και μέθοδος της διδασκαλίαςσελ. 14
6. Τρόπος αξιολόγησης του μαθήματοςσελ. 15

Β΄ ΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ

1. Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥσελ. 22
2. ΑΝΑΛΥΤΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΜΕΡΟΣ
ΜΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣσελ. 25
 - Α΄ και Δ΄ ΜΕΡΟΣ - ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑσελ. 25
 - Β΄ ΜΕΡΟΣ, ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΑ - ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ...σελ. 31
 - Γ΄ ΜΕΡΟΣ, ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ - ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΑσελ. 34

Γ΄ ΕΠΙΜΕΤΡΟ

1. Για την ενότητα της ελληνικής γλώσσαςσελ. 38
2. Η ταυτότητα της ελληνικής γλώσσαςσελ. 40

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΙΔΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΚΑΤΑ ΕΝΟΤΗΤΑ

1. ΕΝΟΤΗΤΑ 1η	σελ. 49
2. ΕΝΟΤΗΤΑ 2η	σελ. 54
3. ΕΝΟΤΗΤΑ 3η	σελ. 60
4. ΕΝΟΤΗΤΑ 4η	σελ. 66
5. ΕΝΟΤΗΤΑ 5η	σελ. 69
6. ΕΝΟΤΗΤΑ 6η	σελ. 74
7. ΕΝΟΤΗΤΑ 7η	σελ. 78
8. ΕΝΟΤΗΤΑ 8η	σελ. 82
9. ΕΝΟΤΗΤΑ 9η	σελ. 90
10. ΕΝΟΤΗΤΑ 10η	
(Ανακεφαλαίωση ενοτήτων 2 - 9)	σελ. 94
11. ΕΝΟΤΗΤΑ 11η	σελ. 96
12. ΕΝΟΤΗΤΑ 12η	σελ. 103
13. ΕΝΟΤΗΤΑ 13η	σελ. 107
14. ΕΝΟΤΗΤΑ 14η	σελ. 111
15. ΕΝΟΤΗΤΑ 15η	σελ. 116
16. ΕΝΟΤΗΤΑ 16η	σελ. 120
17. ΕΝΟΤΗΤΑ 17η	σελ. 122
18. ΕΝΟΤΗΤΑ 18η	
(Ανακεφαλαίωση ενοτήτων 11 - 17)	σελ. 125